

XAVIER MESADO I GIMENO

UNIVERSITAT LITERÀRIA DE VALÈNCIA

El descobriment d'Amèrica i la Corona d'Aragó

*El descobriment i la conquesta d'Amèrica
a la Crònica de València de Rafael Martí de Viciàna*

«ESTUDIS CASTELLONENCs»

Nº 10 2003-2005, pp. 143-188

QUI VA SER REALMENT CRISTÓBAL COLÓN?

En l'actualitat no podem assegurar amb rotunditat qui va ser realment el descobridor d'Amèrica, ja que no tenim una documentació original que siga prou fiable i conclouent.

Per tant només podem plantejar diverses hipòtesis sobre el seu probable origen, aquestes hipòtesis són molt variades, destacant de entre totes la tesi genovesa i la tesi catalana com les més probables.

Ja des de la mateixa època del descobriment es va iniciar la tesi genovesa. El seu creador va ser el secretari del rei Ferran II el Catòlic, el florentí Pietro Martire d'Angleria, qui després de la tornada de Colón del primer viatge el va entrevistar, va publicar el seu llibre *Dècadas* sobre l'esdeveniment, i va qualificar al descobridor de "*Cristophorus quidam Colonus vir ligur*", és a dir genovés. Molts són els cronistes al servei de la monarquia als segles XVI i XVII que segueixen amb aquesta tesi, com per

exemple: A. Bernaldez a l'obra *Memoria de los Reyes Católicos*¹, Fernandez de Oviedo a la *Historia General y Natural de las Indias*² i F. López de Gomara a la *Historia General de las Indias*³.

Hem de tenir present que aquestes "Històries" reflecteixen sempre la "Història oficial" ja que els seus autors estan al servei del poder, en aquest cas al servei de la monarquia hispànica, i que, per tant, narren els fets de manera que sempre afavoreixen els interessos dels monarques. Per tant no podem atorgar a aquestos cronistes oficials l'objectivitat ni la veracitat de les seues afirmacions.

Una altra problemàtica a resoldre a l'hora de buscar la certesa del que va passar és la relativa a la censura dels llibres que, de fet, juntament amb la desaparició de les obres originals, és el veritable problema, tal com ha denunciat Jordi Bilbeny en nombroses ocasions, ja que la monarquia hispànica va decretar que tots els llibres que parlaren del descobriment i la conquesta d'Amèrica havien de passar la censura prèvia, per tal d'ajustar els seus continguts a la "Història oficial" favorable als interessos dels monarques. Per tant els continguts d'aquestes "Històries" oficials no són prou fiables. Del descobriment i la conquesta d'Amèrica només coneixem allò que elsensors han volgut que sabem, la resta ha estat canviat o destruït.

1. BERNALDEZ, A.: (1962) *Memorias de los Reyes Católicos*, ed. M. Gómez Moreno y J. de M. Carriazo, Madrid.

2. FERNÁNDEZ DE OVIEDO, G.: (1959) *Historia General y Natural de las Indias*, 3 vols., ed. J. Pérez de Tudela, Madrid.

3. LÓPEZ DE GOMARA, F.: (1946) *Historia General de las Indias*; Madrid.

EL DESCOBRIMENT D'AMÈRICA I LA CORONA D'ARAGÓ

Les dues principals obres de referència, aquelles que més s'aproximen a la vida i als documents originals del descobridor són la *Historia del Almirante* de Fernando Colón⁴, fill natural del descobridor, i la *Historia de las Indias* del frare Bartolomé de las Casas⁵, o Casaus com el mateix signava, que va ser amic de Diego Colón, el fill i l'hereu de Colón i II Almirall de les Índies i va tenir accés a molts dels documents originals del descobridor. Tanmateix aquestes dues històries són més fiables que les "Històries oficials" però elles tampoc es van poder lliurar de la censura de la monarquia, i el que s'ha conservat, i publicat per tant, no són els manuscrits originals, sinó els manuscrits ja censurats i reelaborats. El mateix *Diario de a bordo* de Cristóbal Colón també és una còpia feta per Bartolomé de las Casas, ja que l'original es va perdre.

Tanta pèrdua de documentació original i la seua substitució per còpies ja deuria per si mateixa fer-nos malpensar que darrere de tot plegat hi ha una clara intencionalitat d'amagar alguna cosa.

El net del descobridor Lluís Colón III Almirall de les Índies va voler publicar l'obra del seu oncle Fernando Colón i, com que no va poder, al final la va vendre a un editor italià, de manera que l'obra va haver-se de publicar traduïda a l'italià i fora del país, a Venècia, en l'any 1571, mentre que l'original es va perdre irremeiablement. Lluís Colón també va intentar publicar el *Diario de a bordo* del descobridor sense poder aconseguir-ho, de manera que l'original també va desaparèixer.

El pare Las Casas o Casaus, al seu testament va disposar que el manuscrit de la seua *Historia de las Indias* es guardés i que es publicqués 40 anys després de la seua mort, quan fóra possible, doncs poc de temps després de morir, el manuscrit ja estava en mans del Consell d'Índies i la censura, fins que al final el manuscrit ja censurat va ser publicat al segle XIX, i l'original va desaparèixer.

Per totes aquestes coses la "Història oficial" sobre el descobriment d'Amèrica és poc fiable, i per tant tots els historiadors posteriors que han begut d'aquestes fonts manipulades han contribuït, conscientment o no, a la difusió de la tesi genovesa i de la "Història oficial". Fins i tot en l'actualitat alguns historiadors repeteixen aquesta "Història oficial" sense cap crítica a les fonts històriques utilitzades i sense donar cap resposta als greus problemes i incongruències que provoca aquesta tesi. Fins i tot algun historiador s'oposa a que es pugui investigar amb nous mètodes científics, com per exemple l'ADN, els óssos de Colón i els seus descendents, és el cas de la historiadora Consuelo Varela⁶.

Altres historiadors que han seguit la "Història oficial" sobre l'origen genovés de l'Almirall, en canvi, sí que han criticat les fonts documentals, han comentat les contradiccions i els problemes que planteja la tesi genovesa, que no són pocs, entre ells podem destacar Luís Arranz Márquez⁷ i Michel Lequenne⁸, i fins i tot algun d'aquests autors ha abandonat recentment aquesta tesi, com és el cas de J. Manzano i Manzano⁹, passant al grup dels que no es decanten per cap de les tesis sobre l'origen de Colón, i que afirmen que aquest simplement no es pot saber.

Segons la tesi genovesa, Cristóforo Colombo nasqué l'any 1451 a Gènova, fill de Domenico Colombo i Susanna Fontanarossa; va ser el fill gran del matrimoni i va ser germà de Giovanni, Bartolomeo, Giacomo i Bianchinetta. Els Colombo eren en una humil família de teixidors o cardadors de llana. Cap a 1470 Domenico s'instal·la a viure a Savona on regenta una taverna. Cristoforo en 1472 apareix com a ciutadà de Savona i com a "*lanerio de Janua*", i en cap document apareix com a marí o navegant. Aquests són els fets que estan documentats i són per tant indiscutibles.

Però aquest Cristoforo Colombo genovés, teixidor de llana, fill de família modesta sense cap educació és la mateixa persona que va descobrir Amèrica? Quan es fa aquesta afirmació és quan apareixen els principals problemes.

4. COLÓN, H.: (2006) *Historia del Almirante*, Barcelona, Planeta.

5. LAS CASAS, B.: *Historia General de las Indias*, ed. André Saint-Lu.

6. VARELA, C.: (1992) *Cristóbal Colón: Retrato de un hombre*; Madrid, Alianza.

7. COLÓN, C.: (1993) *Diario de a bordo*; edició i pròleg de Luís Arranz Márquez, Barcelona, Història 16.

8. LEQUENNE, M.: (1992) *Cristóbal Colón Almirante de la mar oceana*; Madrid, Aguilar.

9. MANZANO Y MANZANO, J.: (1989) *Cristóbal Colón, 7 años decisivos (1485-1492)*, 2ª ed.; Madrid.

La tesi genovesa es basa simplement en la voluntaria identificació dels Cristóforo, Bartolomeo i Giacomo Colombo de Gènova, amb els Cristóbal, Bartolomé i Diego Colón que van viure als regnes hispànics, sense cap document que ho demostre i només per l'equivalència entre els noms i els cognoms, i també es basa en la condició d'estranger que Colón tenia al Regne de Castella quan hi va arribar en 1485.

Quins són els problemes que planteja la tesi genovesa? Analitzem els principals:

El primer problema és que no hi ha cap document original de Cristóbal Colón on se'l relacione amb Gènova, només la carta enviada al Banc de San Giorgio en 1502, però l'únic que prova és que Colón volia guardar els seus diners en un lloc segur.

Només hi ha un document (*el Mayorazgo*) on s'hi relaciona la ciutat de Gènova amb el descobridor, però aquest document tampoc és fiable, ja que no és cap document original, sinó una simple minuta sense estar validada per cap notari, i per tant no té cap validesa jurídica. A més, són molts els autors que dubten d'aquest document i altres el qualifiquen de fals.

Durant tota la seua vida Cristóbal Colón mai va dir quin era el seu origen, només sabem que, quan va arribar al regne de Castella en 1485, es deia "*Cristóbal de Colomo*" i era un "*estranger*" indeterminat en aquest regne, cal destacar que en aquella època a Castella els estrangers eren anomenats genèricament "*genovesos*".

El segon problema és el cognom: el descobridor mai es va anomenar *Colombo*. A Portugal es coneixia com *Cristovam Colom*, a Castella primer com *Cristoval de Colomo* i després *Colón*, a Catalunya era conegut com *Cristòfor Colom*. Només es coneix la forma llatina de *Columbus* com a traducció del seu cognom. El mateix Pietro Martire d'Angleria, el creador de la tesi genovesa, l'anomenà "*Cristoferens Colonus*", fins i tot en les traduccions italianes de les seues cartes se l'anomenava *Cristoforo Colom*.

El tercer problema és la llengua: Colón mai va escriure en italià, no hi ha cap document escrit en cap de les varietats de la llengua italiana, ni genovés ni toscà. No escrivia en italià ni tant sols quan escrivia als seus germans, a amics italians, o als bancs genovesos: sempre ho feia en castellà. Però en un castellà peculiar, mal escrit ja que no era la seua llengua materna, en els seus escrits hi ha molts rastres de paraules portugueses i d'usos i paraules catalanes, com han advertit la gran majoria dels historiadors, fins i tot Consuelo Valera reconeix que sabia la "*lengua levantina*", com diu ella eufemísticament.

Pel que fa al problema de la seua condició social, la tesi genovesa diu que la família dels *Colombo* eren uns humils artesans de la llana i després també taverners. En canvi, Cristóbal Colón, segons diuen el seu fill Hernando o Fernando "*pasando a las calidades y personas de sus padres, diré que, aunque fueron virtuosos, al haber caído a causa de las guerras y abusos ocurridos en Lombardía en la necesidad y la pobreza, no he podido saber cómo y dónde vivían, si bién el propio Almirante advierte en una carta que su modo de vida y el de sus mayores siempre tuvo que ver con el mar*"¹⁰ i el pare Las Casas seria d'origen noble, tanmateix segons diu Las Casas "*Sus padres fueron personas notables, en algún tiempo ricos, cuyo trato i manera de vivir debió ser por mercaderias por la mar según el mismo da a entender en una carta suya. Otro tiempo debieron ser pobres por la guerras y parcialidades que siempre hubo y nunca faltan, por la mayor parte, en Lombardía*"¹¹, com podem observar, res a vore amb els Colombo genovesos.

Només si Colón fora noble s'entendria la seua boda amb una noble portuguesa Felipa Moñiz Perestrello (o Melo), la mare del seu fill Diego, i que tanmateix els Reis Catòlics li concediren un escut d'armes de cavaller que havia de superposar sobre les armes "*que solidades tener*", segons diu el document d'atorgament de 1493.

10. COLÓN, Hernando: (2006) *Historia del almirante*; Barcelona, Planeta, p. 43.

11. LAS CASAS, Bartolomé de las: (1956) *Historia de las Indias*, Vol. I; Caracas, Biblioteca Ayacucho, p. 26.

EL DESCOBRIMENT D'AMÈRICA I LA CORONA D'ARAGÓ

Es curiós que l'Almirall, que sempre es va fer acompanyar pels seus germans Bartolomé i Diego, i pels fills Diego i Fernando, en canvi mai es va recordar de la resta de la suposada família genovesa, ni dels seus pares ni de la seua germana, i ni els va deixar res al seu darrer testament.

El quint problema a resoldre és, continuant amb l'argument anterior, que la principal activitat de Colón segons conten el seu fill Fernando i el pare Las Casas era la de marí i corsari, no la d'artesà o teixidor de llana. Segons Fernando Colón el seu pare "*el Almirante fué hombre de letras y gran experiencia, y que no se dedicó a cosas manuales ni oficios mecánicos*" i també afirmava que el seu pare havia escrit "*Yo no soy el primer Almirante de mi familia*" que va començar a navegar als 14 anys i que així va continuar sempre. Un altre document copiat pel pare Las Casas i per Fernando Colón¹² conta com va ser capità d'un vaixell de guerra a les ordres del rei Reiner de Provença en novembre de 1472 "*A mí acaçió que el rey Reynel, que Dios tiene, me envió a Túnez para prender la galeaça Fernandina*", i després es va dedicar a la pirateria com a corsari en companyia d'un corsari parent seu, segons el pare Las Casas "*Cristóbal Colón, tan dedicado a las cosas y ejercicio de la mar, y en aquel tiempo anduviere por ella un famoso varón, el mayor de los corsarios, de su nombre y linaje, que se llamaba Columbo Junior ... Cristóbal Colón determinó ir y andar con él, en cuya compañía estuvo y anduvo mucho tiempo*"¹³ segons Fernando Colón "*Su solo nombre bastaba para asustar a los niños en la Cuna ... Se llamaba Colón el Mozo, para distinguirse de otro que tiempo antes habia sido famoso en los mares*"¹⁴, fins l'any de 1476 quan en el combat del cap Sant Vicent va naufragar i va arribar nedant a Portugal. Segons Las Casas i Fernando Colón, l'Almirall formava part de l'armada corsària de Colom el Jove que va atacar les naus venecianes (en realitat es tractava de naus genoveses i flamenques).

Per últim està el problema de l'edat: segon la tesi genovesa *Cristoforo Colombo* naixé en l'any 1451, però l'Almirall afirmava en 1501, en una carta dirigida als Reis Catòlics que havia navegat des de feia més de 40 anys¹⁵, si a més contem que el seu fill Fernando diu que va començar a navegar als 14 anys, es impossible per tant que es tracte de la mateixa persona. També A. Bernáldez diu en la seua història que quan va morir de vell en 1506 Colón tenia més de 70 anys.

Per tal de solucionar tots els greus problemes que presenta la tesi genovesa, els seus defensors, com per exemple la esmentada Consuelo Varela, només han sabut acusar de mentiders al mateix Colón, al seu fill Fernando i al pare Las Casas, tot allò que no quadra amb la seua tesi queda automàticament desqualificat com a fals. En canvi Michel Lequenne ha argumentat que un mentider no menteix en el seu propi perjudici, de manera que la participació de Colón com a capità de vaixell del rei Reiner de Provença i la seua posterior dedicació al cors estarien provades.

Però amb tot aquesta no és l'única tesi que hi ha sobre l'origen de Cristóbal Colón, ja que durant el segle XIX van abundar les teories nacionalistes que pretenien apropiarse del descobridor d'Amèrica, així van aparèixer teories sobre un Colón francès (cors), anglès, suís, extremeny, grec, portugués, gallec, mallorquí i català entre d'altres. De totes aquestes tesis sobre l'origen de l'Almirall només el Colón gallec o portugués i el Colón català o mallorquí han tingut una certa rellevància i continuïtat al llarg del temps.

D'altra banda el que demostra l'existència de tantes tesis alternatives a la genovesa és la poca credibilitat de la "Tesi oficial" del Colombo genovés. Tanmateix, no és la tesi genovesa en si mateixa també una apropiació nacionalista del descobridor per part de la historiografia italiana?

De entre totes aquestes teories alternatives a la tesi oficial, cal destacar com la més raonable i raonada, la tesi del Colón català o mallorquí, ja que és l'única que ha estat capaç de reunir suficients arguments i proves com per a qüestionar la "Història oficial" i al mateix temps oferir una altra història

12. Colón, Hernando: (2006) *Opus Citata*, p. 46-54.

13. Las Casas, Bartolomé de las: (1956) *Opus Citata*, p. 33.

14. Colón, Hernando: (2006) *Op. Cit.*, p. 55.

15. Colón, Hernando: (2006) *Op. Cit.*, p. 51.

alternativa, que ja no està al servei de cap monarquia, i que s'ajusta més a les fonts documentals i als relats més pròxims a la persona de l'Almirall de les Índies, qüestionant-los, i assenyalant el paper clau desenvolupat per la censura en la creació de la "Historia oficial". Malauradament aquest tema no es pot solucionar del tot, ja que la destrucció de la major part de la documentació original i la seua manipulació posterior no ens permeten arribar al fons del problema i és impossible trobar una solució satisfactòria a l'origen de Cristoferens/Cristòfor/Cristóbal Colom/Colomo/Colón.

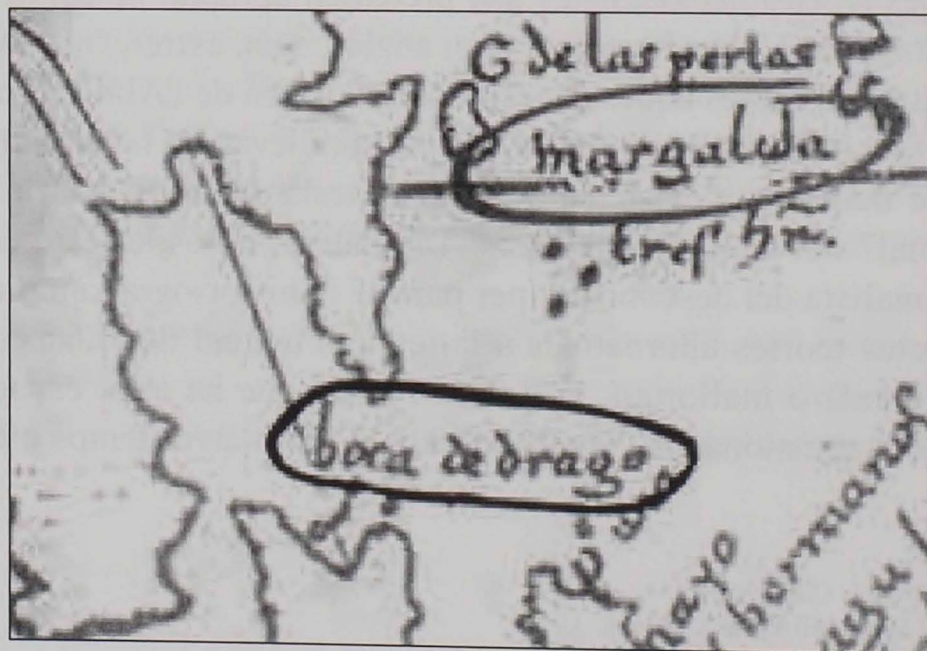
De totes formes l'anomenada "tesi catalana" presenta un suficient grau de credibilitat i en canvi no presenta tants problemes com la tesi genovesa, encara que tampoc n'està lliure de problemes.

Com ja hem dit abans el descobridor era conegut a Portugal com *Cristovam Colom*, a Castella com *Cristóbal de Colomo* o després *Colón*, mentre que a Catalunya i Mallorca se'l coneix com *Cristòfor Colom*, mai apareix anomenat en canvi com a *Colombo*.

Famílies Colom, Colomb, i Colombo estaven escampades des de Mallorca fins a Ligúria. Per molts autors està clar que els cognoms *Colomo* i *Colón* castellans deriven del cognom *Colom* català, ja que així apareix en algun que altre document a Castella i en alguna que altra crònica oficial com la *Historia General y Natural de las Indias* de G. Fernandez de Oviedo, aquest cronista va ser contemporani de l'Almirall. *Cristòfor Colom* és com se'l coneix en 1493 quan torna del primer viatge i s'edita la seua famosa carta a Santàngel, que va estar traduïda a moltes llengües, entre elles el català, el castellà, el llatí, l'italià i l'alemany, doncs fins i tot en la versió italiana es deia *Colom*. Podem concloure que el cognom del descobridor era Colom, en català; per tant, respectarem el cognom original.

Abans, al parlar de la llengua, hem dit que Colom no escrivia mai en italià ni als seus familiars ni als amics, ni als altres italians que coneixia, que totes les seues cartes estan escrites en un castellà ple de faltes, on es pot veure que hi ha fortes influències del portugués, però més que res té moltes influències del català, només s'ha de llegir l'anomenat *Diario de a bordo* per veure la quantitat de manlleus i de còpies literals que hi ha del català; es tracta de catalanismes tant lèxics, com sintàctics i fonològics.

Tanmateix, no sabem en quina llengua es va escriure el *Diari de bord* original, ja que només s'han conservat dues còpies, mentre que l'original s'ha perdut. Tampoc sabem quina era la llengua en què es va escriure la lletra original enviada al valencià Lluís de Santangel, lletra que va ser traduïda a moltes llengües, sabem que la traducció alemanya de 1497 estava traduïda del llatí i del català. Una d'aquestes lletres escrita en català es conservava a la biblioteca de Fernando Colón, com així ho demostra l'anotació existent a l'índex *Abecedarium B* de Fernando Colón fòl·li 87 vers, on es pot llegir "*Letra enviada al escrivà de ració a. 1493. en catalán 4743*".

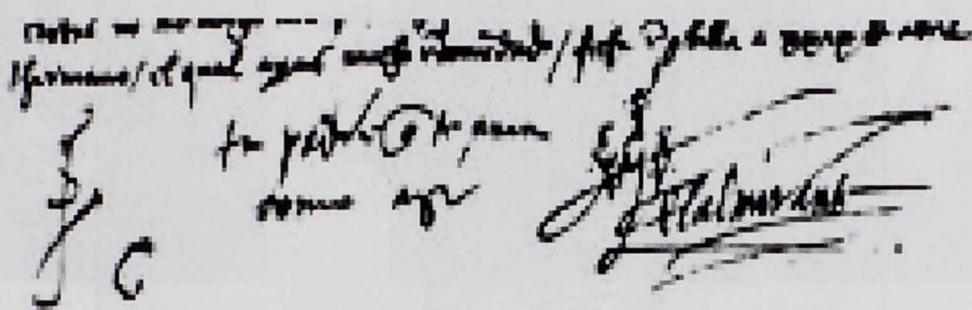

Mapa de Juan de la Cosa

EL DESCOBRIMENT D'AMÈRICA I LA CORONA D'ARAGÓ

Altres evidències de la parla catalana de Colom, són els noms que va posar a algunes de les illes i terres descobertes a Amèrica, pel mapa del cartògraf turc Piri Reis de 1515 sabem que Colom usava indistintament els noms d'*illa* o *isla* i que va escriure l'illa *Spanyola* en català, unes de les illes descobertes s'anomenaven Fernandina, Montserrate “y llegó a una isla muy alta, y nombróla Monserrate, porque parecía que tenía la figura de las peñas de Montserrate”¹⁶, Ioana, Sant Joan Batista, Jamaica (diminutiu de Jaume), Martinet, altres noms són la Boca de Sierpe i Boca de Drago en la desembocadura del riu Orinoco, o el nom de la badia de Bel Porto o Portobello a la costa de Panamà, segons ens conta el pare Las Casas a la seua *Historia de las Indias*.

Altres evidències de la parla catalana es que Colom signava amb els noms d'*Almirant* o *Almirante* i *Virey*, i no usava la forma castellana de *Visorey*, normalment signava amb la forma llatina de seu nom *Xpofrens*, que significa el portador de Crist, Cristòfor. Davant de la signatura escrivia unes lletres entrelaçades J i S que alguns autors han volgut transcriure per *Johannis*, la forma llatina del seu suposat nom (*Joan*).

Amb referència al seu nom segons expliquen el pare Las Casas i Fernando Colón que abans dels descobriments, els germans Cristòfor i Bartolomé Colón signaven amb les paraules de “*Cristóbal Columbo de Terra-Rubia*” i “*Bartholomaeus Columbus de Terra rubra*” paraules que traduïdes al català serien els cognoms *Colom de Terra-roja*, *Tarroja* o *Torroja*, noms que alguns historiadors creuen que es tracta de la vila de Torroja de la Segarra a Catalunya, mentre que d'altres creuen que es tracta de l'Alqueria roja de Mallorca, o la Terra Ruga de Sardenya.

Segons les històries de Fernando Colón i el pare Las Casas (o Casaus), Colom havia participat en la Guerra Civil Catalana a les ordres del rei Reiner de Provença, (que va enfrontar a Joan II de Trastàmara, pare del futur rei Ferran II el Catòlic amb la Generalitat de Catalunya, la qual va oferir la corona de Catalunya al Condestable de Portugal Pere IV i al rei Reiner de Provença), Colón va participar com a capità de guerra en la captura de la nau Ferrandina en novembre de 1472, i després de la guerra es va dedicar a la pirateria. Hom l'identifica amb un corsari anomenat *Colom* que havia atacat el port d'Alacant, que apareix en un avís de 1473 als consols dels ports de la Corona d'Aragó. I juntament amb el corsari francès Casanova-Coullon, anomenat també *Colom el Vell*, va participar en la batalla del cap Sant Vicent d'agost de 1476 contra quatre naus genoveses.

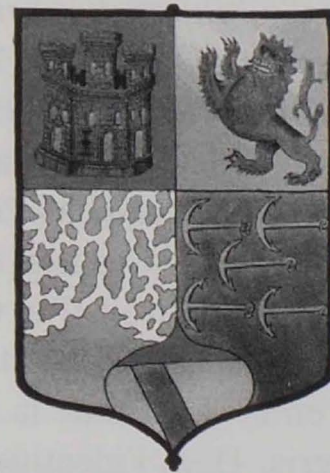
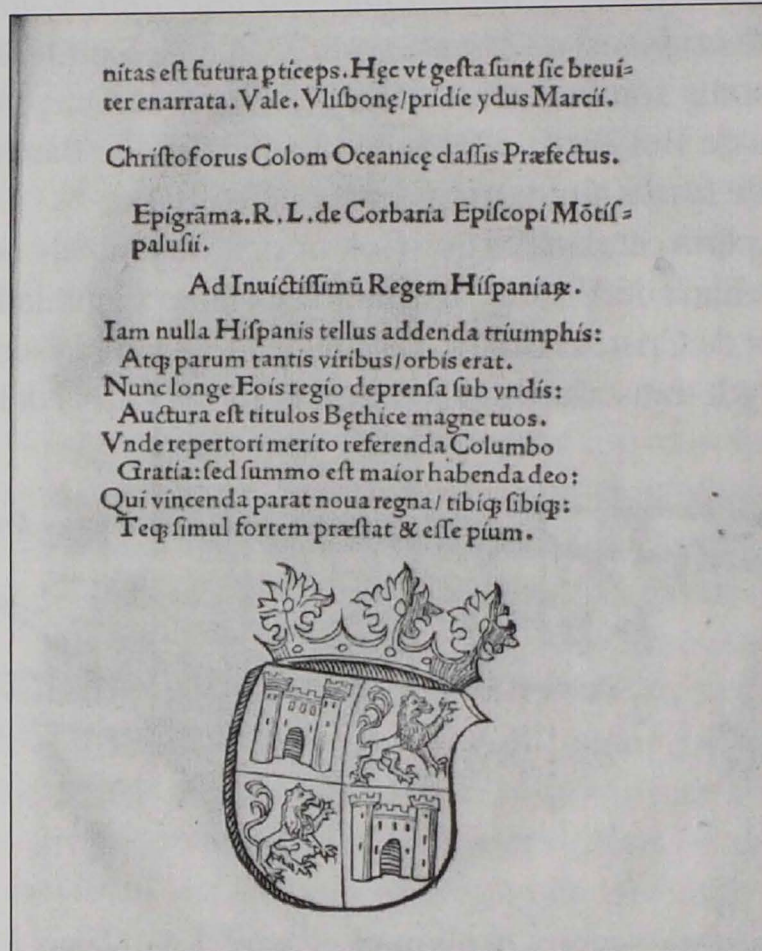
Colom era un marí experimentat que havia navegat per tot el Mediterrani, que coneixia bé Sicília i l'illa de Quíos, que després havia navegat per tot l'Atlàntic des d'Islàndia fins el golf de Guinea, i que va viure en l'illa portuguesa de Porto Cristo a Madeira, a l'època en que va tenir lloc l'anomenada pre-descoberta¹⁷.

Un altra característica de Colom era que pertanyia a la noblesa, segons el pare Las Casas, els pares de Colom eren nobles i rics, i estaven relacionats amb el comerç marítim, també hem pogut vore com

16. Las Casas, Bartolomé de las: (1956) *Op. Cit.*, p. 370.

17. MANZANO Y MANZANO, J.: Colón y su secreto. El pre-descubrimiento, 2ª ed.; Madrid, 1989.

es va casar amb una noble portuguesa i com els reis li van donar un escut d'armes per a que les afegís a les que solia tenir, segons l'investigador peruà Luís Ulloa¹⁸, l'escut d'armes primitiu de Colom pertany a l'heràldica catalana.

Cal destacar que al llarg de la seua vida Cristòfor i Bartolomé Colom s'integraren sense cap problema en quatre corts reials europees: les d'Anglaterra, França, Portugal i els Reis Catòlics. D'altra banda el germans Colom tenien una elevada cultura, escriuien en llatí, sabien de Cosmografia, compraven llibres fins i tot a l'estranger, a Portugal es van dedicar a vendre llibres i a confeccionar mapes i portolans. Martí de Viciana a la seua Crònica¹⁹ el descriu "*Cristoval Colón, natural de Genova, gran cosmógrafo, e matemático fundatissimo, e marino exercitado*".

18. ULLOA, Luis: (1927) *Cristòfor Colom fou català*; Barcelona, Llibreria Catalonia, p. 45-55.

19. VICIANA, Martín de: *Cronica de la inclita y coronada ciudad de Valencia*, vol. III, Reimpresión de a edición de 1564; València, Universitat de València, 1972, p. 243.

EL DESCOBRIMENT D'AMÈRICA I LA CORONA D'ARAGÓ

No sabem del cert que es conserve cap retrat fet en vida del descobridor, tanmateix al monestir badaloní de Sant Jeroni de la Murta tenim els retrats en pedra del rei Ferran II i la reina Isabel I, i se suposa que també el de Colom, tots tres fets a l'època en que es van entrevistar a la tornada del primer viatge en abril de 1493. Segons la tesi genovesa els dos homes tindrien 42 anys, però podem observar que Colom es més vell que el rei.

Segons va afirmar Colom en una ocasió: ell no era el primer almirall de la seua família, així el veiem navegar juntament amb l'almirall francès Casanova-Coullon, o *Colom el Vell*, que també era corsari i que podria ser de la seua família.

Colom considerava els Reis Catòlics com els seus senyors naturals, i com que era anomenat "estranger" al regne de Castella, només podia pertànyer a algun dels regnes de la Corona d'Aragó, be al principat de Catalunya, al Regne de València, al de Mallorca, al Rosselló o als territoris italians de la corona: Sardenya, Nàpols o Sicília.

Una altra raó a favor del Colom català seria que tenia amics catalans, valencians i aragonesos, com per exemple el valencià Lluís de Santàngel de qui Viciàna a la II part de seua Crònica diu: "*Luys de Sant Angel, fue escrivano de Racion de los Reyes Catholicos, y Procurador y Receptor General de las rentas del Antiguo Patrimonio (...) Fue muy privado de los Reyes, y el que diò causa, y orden del primer viage de Chistoval Colón en Indias*"²⁰, els aragonesos Gabriel Sánxis, tresorer, Alfons de Cavalleria vicecanceller, Joan de Coloma que era aragonès de la vila de Borja i va ser secretari del rei Joan II segons diu Viciàna²¹ "*fallecido que fue el Rey don Joan quedó en servicio de los Reyes Catholicos don Fernando y doña Ysabel en el mesmo officio de Secretario, y del consejo en todos los reynos de sus Magestades, así en el consejo de guerra como del estado y gobierno*", tots ells eren alts càrrecs que estaven al servei del rei d'Aragó.

Colom va estar acompanyat durant els seus viatges a les Índies per altres catalans, valencians i aragonesos, com per exemple el valencià Antoni de Torres, capità, el català mossèn Pere Bertran Margarit, cap militar del segon viatge, l'aragonès pare Bernat Boïl enviat del papa per evangelitzar les noves terres, juntament amb 12 frares de Montserrat, el català Miquel Ballester, cavaller tarragoní, que fou batlle de

20. VICIANA, M.: *Cronica de la inclita y coronada ciudad de Valencia*, vol. II, Reimpresión de a edición de 1564; València, Universitat de València, 1972, p. 243.

21. VICIANA, M. Op. Cit. Vol. II, p. 105.

les viles de Vega de la Concepción i San Cristóbal a l'illa Espanyola, el metge barceloní Diego Alvarez Chanca, el frare de Sant Jeroni de la Murta Ramon Pané que va escriure el primer llibre d'Amèrica on contava les costums del índis, Pere Casaus pare de Bartolomé Las Casas (o Casaus), etc.

Segons diversos investigadors catalans i americans (L. Ulloa, C. Merrill) Colom pertanyia a una família catalana o mallorquina²²:

LA TESI CATALANA DE COLOM:

El primer historiador contemporani que va estudiar l'origen català de Colom va ser el peruà Luís Ulloa y Cisneros, que va publicar diverses obres a la dècada de 1920-30²³, i a partir d'ací altres historiadors van aportar les seves recerques.

Segons Ulloa: l'any 1477 Colom va participar com a pilot, en una expedició danesa i portuguesa que arribà fins a Islàndia, capitanejada per un tal *Johan Scolvus* o *Kolnus*, que segons Ulloa, correspon a *Joan Colom*, i va ser en aquest moment quan es va produir la pre-descoberta d'Amèrica. Les seues teories estan resumides al volum VI, anomenat *America*, de la *Historia Universal* de l'editorial Gallach²⁴.

Josep Porter i Rovira: deia que Colom era fill d'una família important de Barcelona.

R. Carreras Valls opinava que Colom nasqué en 1447, del noble llinatge dels Marimon, del qual heretà les armes, segons ell Colom va néixer a Verdú o rodalies, a la Segarra²⁵.

Enric Bayerri²⁶, erudit tortosí cregué que Colom fou genovés, però no de la ciutat de Gènova sinó de "*l'illa anomenada Gènova situada al riu Ebre enfront de la ciutat de Tortosa*".

Pere Català i Roca: creu que Colom be podria haver-se dit Joan, amb aquest nom de Joan Colom ha trobat quatre germans Colom a Barcelona, l'any 1462²⁷, que són: Guillem-Joan, Francesc-Joan, Joan i Lluís, amés dels alies Joan-Cristòfor i Bartomeu-Cristòfor. També, que el descobridor seria una corsari anomenat Colom²⁸.

Caius Parellada i Cardellach:²⁹ assegura que el català *Colom* va ser el descobridor d'Amèrica no el *Colombo genovés*.

A. Colom i Bisbal, creu que Colom s'anomenava *Joan Baptista* i que procedia de Terra Rubea és a dir de Tarroja de la Segarra.

Mª Teresa Baqué i Estadella també ho creu, i diu també, que va ser l'herald del Condestable de Portugal, Pere IV rei de Catalunya, llavors seria quan va iniciar l'amistat amb els nobles portuguesos de la seua cort, entre ells, la família dels Yáñez Pinçón.

Uns altres historiadors el consideren originari de les Illes Balears:

22. UDINA I MARTORELL, F. "Diferents opinions sobre l'origen de Colom" pp. 133-135, en VVAA: *Catalunya a l'època de Colom (1450-1506)*; Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1992.

CATALÀ I ROCA, Pere: (1991) "Els llinatges de Colom" en VVAA: *L'època de Colom Catalunya a la segona meitat del segle XV*; Barcelona, Fundació Jaume I.

I també veure la veu Colom, Cristòfor, al *Diccionari dels catalans d'Amèrica*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1992.

23. ULLOA, L.: (1927) *Cristòfor Colom fou català*; Barcelona, Llibreria Catalonia. (1927) *Noves proves de la catalanitat de Colom*; París, Llibreria oriental-americana. (1928) *Predescubrimiento hispano-catalán de América en 1477*; Barcelona.

24. ULLOA, L.: (1932) "*America*" *Historia Universal*, vol. VI; Barcelona, Gallach, p. 143-214.

25. CARRERAS VALLS, R.: (1931) *Los catalanes Juan Cabot y Cristóbal Colom*; Barcelona, Altés.

26. BAYERRY, Enric: (1961) *Colón tal cual fué*.

27. CATALÀ I ROCA, Pere: (1978) *Quatre germans Colom*; Barcelona, Dalmau.

28. CATALÀ I ROCA, Pere: (1991) *Un corsari anomenat Colom*, Barcelona, Dalmau.

29. PARELLADA I CARDELLACH, Caius: (1992) *Cristòfor Colom i Catalunya: Una relació indefugible*; Barcelona, La llar del llibre.

LA TESI MALLORQUINA:

Aran Ferrer: el creu cavaller, nascut a Gènova de Mallorca, i partidari dels forans, per la qual cosa va haver de marxar de l'illa, juntament amb el seu germà, a la Provença.

Renato Llanàs de Rubió: en canvi, el fa néixer el 1436 a Felanix, Mallorca, fill de Joan Colom, propietari rural.

Gabriel Verd Martorell:³⁰ ha arribat a la conclusió que Cristòfor Colom va néixer a Felanix, el 1460, fill del príncep Carles de Viana i de Margalida Colom.

LA TESI EIVISSENCA:

Nito Verdera:³¹ estudiós de tècniques nàutiques. el creu eivissenc, fill d'un llinatge de l'illa, ja que segons ell utilitzava l'article salat, com per exemple a l'illa Saona.

PER ÚLTIM LES TEORIES MÉS RECENTS:

Francesc Albardaner: creu que l'Almirall era *Joan Colom i Cavalleria*, de la família noble dels Colom de Barcelona, nascut a la diòcesi de Girona pels voltants de 1440, i que era fill del canonge Francesc Colom i Bertran, i que la mare era dels Cavalleria; que va participar en la Guerra Civil Catalana contra Joan II, i després es va dedicar al cors amb el seu parent, el corsari Casanova-Coullon, fins l'any 1475, i que, a Portugal, es va canviar el nom Joan pel de Cristòfor.

La tesi de Jordi Bilbeny³² és: que es tracta de *Joan Colom i Bertran*, de la família dels Colom de Barcelona.

Com podem vore la diversitat de teories que expliquen l'origen català o balear de Colom és el principal problema de la tesi catalano-mallorquina, encara que, la majoria d'elles, coincideixen en aspectes fonamentals.

Totes aquestes teories sobre l'origen català o balear de Colom, tenen molts arguments en comú:

- que no accepten la teoria genovesa,
- que consideren que el seu veritable cognom era *Colom*,
- que el seu nom, abans de canviar-lo per *Cristo Ferens*, seria *Joan*, *Joan Baptista*, o *Joan-Cristòfor*,
- que la seua llengua materna era el català,
- que des de molt jove va ser marí, navegant i després corsari,
- que era noble, o de família rica.
- que va haver de fugir del país per la seua participació en els conflictes contra el rei Joan II Trastámara,
- que es va instal·lar a Portugal, juntament amb el seu germà *Bartolomé*, on es va casar amb la noble Felipa Moñiz.

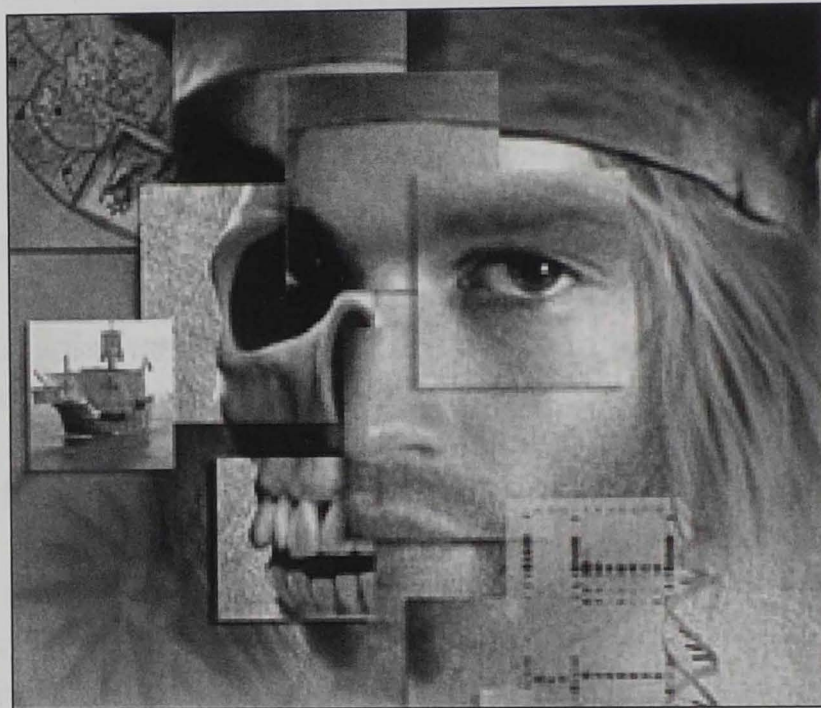
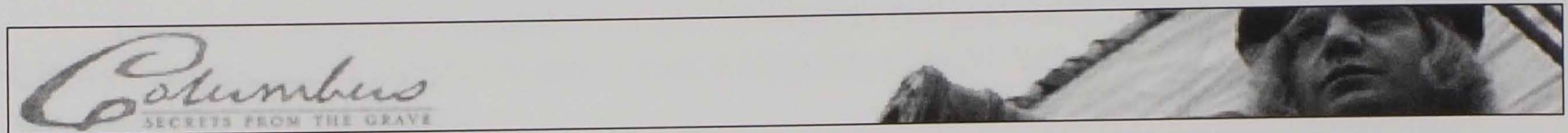
30. VERD MARTORELL, Gabriel: (1986) *Cristobal Colón y la revelación del enigma*; Palma. Idem (1989) *Cristóbal Colón. Era noble y de sangre real*; Palma.

31. VERDERA, Nito: (1979) *Cristòfor Colom fou eivissenc*; Diario de Ibiza.

32. BILBENY, J.: (1998) *Brevíssima relació de la destrucció de la Història: La falsificació de la descoberta catalana d'Amèrica*; Arenys de Mar, Col·lecció memòria històrica nº 1. Idem (2006) *Cristòfor Colom príncep de Catalunya*; Barcelona, Proa.

- que després, en 1485, va anar a la cort dels Reis Catòlics, on es va presentar com “*Cristobal de Colomo estranero*”, que és la primera prova documental que tenim del I Almirall de les Índies.

Les últimes investigacions sobre Colom, les devem a l'historiador nord-americà Charles Merrill, que va produir, en el 2004, un programa de televisió, en el canal Discovery Channel, anomenat “*Columbus: secrets from the grave*”,³³ es a dir, “*Colón, secretos de la tumba*”, en castellà.

La investigació, dirigida pel professor Charles Merrill, s'ha fet des d'una triple vessant:

D'una banda: el professor de la Universitat de Granada, José Lorente, ha estudiat l'ADN i els óssos de Cristòfor Colom, i del seu germà Diego, els resultats són: que tots dos estan emparentats, que són de raça caucàsica, que Diego tenia al morir 56 anys, i Cristòfor en tenia uns 70; per tant, no eren ni jueus, ni conversos, ni els *Colombo* genovesos, que eren més joves.

D'altra banda: l'enginyer lingüístic, Lluís de Yzaguirre i Maura, especialista en les tècniques de traducció, que ha desenvolupat un programa per conèixer, a partir de qualsevol escrit, la llengua materna de l'autor, va introduir 39.000 paraules dels escrits de Colom, i va identificar, el català oriental, com la seua llengua materna, (d'una zona compresa entre Barcelona i Girona).

Per últim: l'arxiver de la catedral de Girona, Gabriel Roura, va analitzar totes les cartes, conegudes, escrites per Colom, i va concloure: que mostren una clara influència del català, que l'autor tenia una gran educació, el que indica que era de família noble, i que utilitzava la lletra gòtica catalana.

La conclusió a la que arriba el professor Charles Merrill és: que els documents conservats en Gènova són falsos, que el descobridor d'Amèrica va ser un corsari d'una família *Colom* catalana, i que va

33. <http://dsc.discovery.com/convergence/columbus/columbus.html>

lluitar contra Joan II d'Aragó durant la Guerra Civil Catalana; descartant, per tant, al *Cristóforo Colombo* genovés.

Les investigacions encara no han acabat, i estan esperant als resultats de l'ADN dels óssos del descobridor, que es troben a Santo Domingo.

A TALL DE CONCLUSIÓ

Fins ací, hem fet un repàs de les diferents teories sobre l'origen de Colón, centrant-nos en la tesi genovesa i en la tesi catalano-mallorquina, ara, crec que el meu deure és donar la meua humil opinió.

En la meua opinió: les úniques tesis que mereixen ser preses en consideració són les tesis genovesa i catalano-mallorquina, ja esmentades, deixant de banda totes les demés.

Colón, a llarg de la seua vida, mai va revelar quina era la seua pàtria d'origen, però, tampoc els Reis Catòlics ho van dir mai: o no ho sabien, ho no ho volien dir. Segons Fernando Colón l'Almirall no va voler donar a conèixer la seua patria "*De modo que, cuanto más apto y capacitado estaba para la gran empresa, tanto menos quiso que su patria y origen fuesen conocidos*", també, ell mateix, diu que desconeix quin va ser el lloc d'origen, i afirma que "*Para averiguarlo, al pasar por Cugureo traté de obtener información de dos hermanos apellidados Colombo, que eran los más ricos del lugar y de quienes se decía que tenían cierto parentesco con él; pero, sobrepasando el menos viejo de ellos los cien años, no pudieron darme noticias de ello*"³⁴.

El autor, que en la meua opinió, millor ha tractat el tema de l'origen de Colón, ha estat Ferran Soldevilla, qui a la seua *Historia de España*,³⁵ al Volum III, acerta plenament, en destacar quin és el veritable *quid* de la qüestió:

"Pero quizá lo más inexplicable de los enigmas colombinos es el de la doble personalidad, digámoslo así, que presenta Colón tal como surge de la documentación genovesa por una parte y de sus propias declaraciones, de las de su hijo Fernando y de las del cronista Las Casas por otra. En aquélla nos aparece como un lanero de Génova y Savona hasta 1473, y sus contactos con el mar son posteriores a esta fecha y en calidad de viajante de comercio. En ésta nos aparece como un hombre de mar, que navega desde los catorce años "sin salir de ella tiempo que se haya de contar", según frase del mismo Colón; que llega en sus navegaciones, por lo menos, hasta Islandia; que actúa como corsario al servicio del rey Renato de Anjou. Ante esta doble personalidad, los historiadores no han tenido más remedio que o bien acusar a Colón de mentiroso y falsario, negando la veracidad de muchas de sus afirmaciones; o esforzarse en barajar los datos de unas y otras fuentes para fundirlos en una sola biografía; o lanzarse decididamente a separar los dos personajes y a identificar al descubridor con el navegante y no con el lanero. La primera posición, en la que se han señalado historiadores como Aaron Goodrich y Henry Vignaud, tiene el grave inconveniente de dejar huérfano de verdaderos conocimientos náuticos al navegante que realizó la gesta marítima más extraordinaria de todos los tiempos. La segunda posición, que es en términos generales, la de autores como HARRISSE y LOLLIS, y es la que se ha coronado brillantemente don Antonio Ballesteros y Beretta en su Cristóbal Colón y el descubrimiento de América, no llega a borrar totalmente sobre todo en cuanto a determinados pasajes, la impresión de que se están barajando dos vidas que nada tienen que ver entre sí. La tercera posición es la de los que se han

34. COLÓN, Hernando: (2006) Op. Cit., p. 43.

35. SOLDEVILLA, Ferran: (1954) *Historia de España*, vol. III; Barcelona, Ariel, p. 9-51.

lanzado a encontrar otros Colombo, Colom o Colón que conviniesen con la figura del navegante. Destacan entre ellos los campeones de las tesis gallega y catalana: el publicista Celso García de la Riega y el historiador peruano, director que fué de la Biblioteca Nacional de Lima, Luis Ulloa”.

Segons Ferran Soldevilla “Todos estos estudios de Luis Ulloa produjeron un gran revuelo en el mundo de la erudición colombina, y aunque muchos de los especialistas quisieron disimularlo en un desprecio de su ciencia y de su obra, acabaron por verse obligados a salir de su actitud y a lanzarse a la publicación de contramonografías, en algunas de las cuales se evitaba, eso sí, cuidadosamente, hacer alusión ni al nombre ni a la obra de Ulloa. Fruto de ese movimiento de reafirmación genovista fué la publicación de la nueva *raccolta* de documentos genovistas: *Città di Genova, Christophoro Colombo, Bergamo, 1932.*”

Aquestes paraules de Soldevilla són d’una claredat total, respecte de les diferents postures dels historiadors. De manera que els defensors de la tesi genovista són: els que acusen Colón de falsari, els qui l’identifiquen amb el *lanero di janua*, o be, barretxen la vida del llaner amb la del navegant. L’autor genovista més destacat en l’actualitat és la historiadora Consuelo Varela. En canvi, els partidaris de identificar al descobridor amb el navegant i no amb el llaner són els defensors de les altres tesis sobre l’origen de Colón, i de entre les quals destaca com la més fonamentada la tesi catalano-mallorquina.

Una altra teoria que pretén encontrar una personalitat per al genial navegant és la d’Alfonso Enseñat de Villalonga³⁶, segons el qual Colón va ser un corsari genovés, anomenat succeïvament, *Pietro Scotto, Pietro Colonne, Pietro Salvago, Pietro Colombo, Cristoforo Colombo, Pedro Colombo, Cristobal Colombo* i *Critobal Colón*. Segons ell, quan es va produir la batalla del cap de Sant Vicent, en agost de 1476 Colón combatia, juntament amb els genovesos, contra els corsaris de Guillaume de Casenove-Coullon, a diferència de l’opinió de Fernando Colón i el pare Las Casas, que diuen el contrari, que Colón era un dels corsaris atacants.

Un altre problema important, a l’hora de trobar una resposta convincent a l’origen de l’Almirall, és el problema de les fonts documentals.

La falta de documents originals respecte de la vida de Colón es absoluta, practicament, només es coneixen còpies, no tenim els originals: ni de les capitulacions de Santa Fé, ni dels diaris de bord dels quatre viatges, ni de les lletres enviades a Gabriel Sànxis i Lluís de Santàngel, ni del testament de 1502, ni de la institució del *mayorazgo* del mateix any. Ja que han desaparegut. Tot això, fa que es desconfie del contingut de les còpies conservades.

És cert que és preferible sempre un document notarial a una crònica o biografia, però en aquest cas, els documents notariais, només reflecteixen l’existència a Gènova i Savona d’una família anomenada Colombo, (o són varies), d’artesans de la llana i taverners. Sense que es pugui traure més conseqüències de aquesta abundant documentació, si més no, excessiva. Ja que aquests documents poc proven; la carta al banc de Sant Giorgio només prova que Colón volia guardar els seus diners en un lloc segur. Altres documents són del tot falsos, com el *codicil militar*. Però els documents més importants per afirmar la tesi genovesa, no són precisament documents notariais, ja que no tenen la confirmació de la fe pública dels notaris.

El famós document del *Mayorazgo*, no passa de ser una simple minuta privada, sense estar validada per la signatura de cap notari, i per tant, sense tindre fe pública. Aquest *codicil* pretenia ser, la institució del *Mayorazgo*, feta per Colón en febrer de 1498, quan, sabem tots que Colón la va fer en l’any 1502, segons diu en el seu testament, a més, és un document, que va ser presentat als plets colombins per un litigant italià, anomenat Baltasare Colombo, que el va voler fer passar per autèntic, però que va ser

36. ENSEÑAT DE VILLALONGA, Alfonso: El Colón definitivo. De corsario genovés a almirante de las Indias.

desestimat pel tribunal. Altre document polèmic és, l'anomenat *Asseretto*, també és una minuta, sense la firma de cap notari escrita en un full solt, i que també va apareixer "misteriosament" en 1904.

En canvi, les fonts literàries: tant la *Historia de l'Almirall*, de Fernando Colón, com la *Historia de las Indias*, del pare Las Casas (o Cassaus), són dos fonts de primera mà, ja que l'una està escrita pel fill de l'Almirall, i l'altra per un amic de la família, i tots dos van tindre accés als documents personals de Colón. De manera que el seu contingut es semblant.

El problema que plantegen és que la *Historia de l'Almirall*, tampoc és l'obra original de Fernando Colón, sinó una traducció feta a l'italià i publicada a Venècia el 1571, i que presenta parts clarament interpolades.

De la *Historia de las Indias* del pare Las Casas,³⁷ en canvi, si que es disposa d'un manuscrit autograf del mateix autor, en tres volums, acabat en 1561, que ara es conserven a la Biblioteca Nacional, amb nº registre 21,22 i 23, però, que durant anys va estar perdut i va pasar de mà en mà fins que la Biblioteca Nacional el va comprar en 1904. D'aquest original el Cronista d'Indies, Antonio Herrera, en va fer una còpia en 1598-99.

Aquestes dos històries ens apropen molt més a la figura del descobridor que els documents de Gènova, a més a més, amb elles tenim la total certesa de que tracta de la vida de l'almirall, i no la de cap altra persona, per la qual cosa, creiem que se'ls ha de donar molt més valor i verssemblança que a altres fonts, que no sabem del cert, de qui estan parlant.

Per totes aquestes raons ja exposades, pensem que l'origen de l'Almirall de les Indies l'hem de cercar als papers del mateix Colón a les històries, escrites per el seu fill Fernando i pel pare Las Casas, i en un segon terme en altres cròniques de l'època. Amb tot això, creiem que la postura historiogràfica més correcta seria cercar: qui és el personatge que s'amaga darrere de la vida del navegant? Qui seria aquest navegant? Segons les obres ja esmentades, sabem que Colón va navegar des dels 14 anys, i ja per sempre va estar en la mar, també sabem: que va ser corsari, que va estar al servei del rei Reiner de Provença, que va navegar amb els seus parents, Guillaume Cassanove-Coullon (*Colom el Vell*), *Colom el Jove*, que va participar en la batalla de cap de Sant Vicent junt els seus parents corsaris, que va navegar all llarg de tota la Mar Mediterrània, i l'Oceà Atlàntic des d'Islandia fins a Guinea etc.

Aquesta postura historiogràfica entra perfectament en la tesi catalano-mallorquina, ja que hi ha alguns aspectes de la vida del navegant que ens fa pensar en aquesta possibilitat:

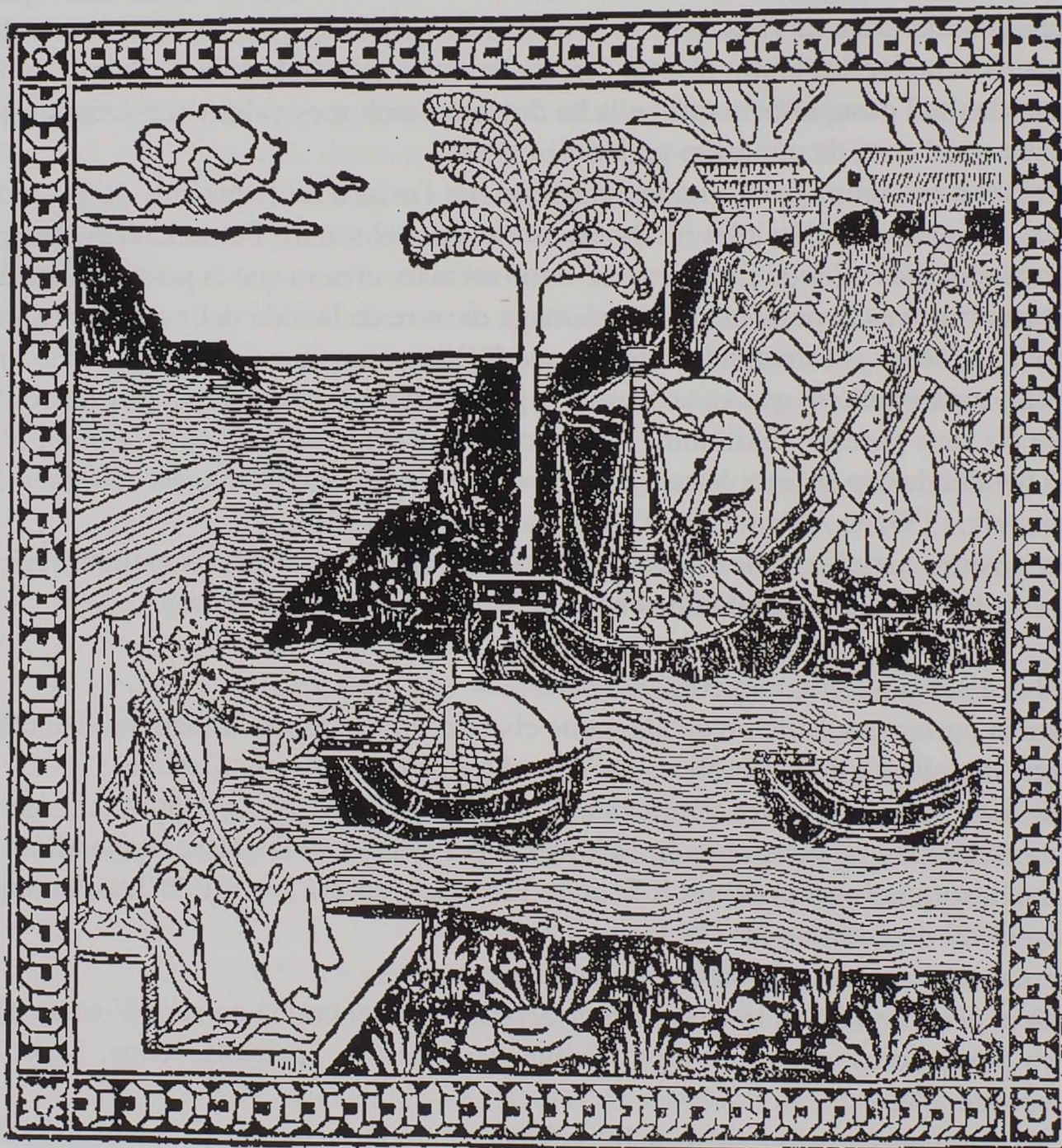
- Que el seu veritable cognom era *Colom*.
- Que sabia parlar i escriure en català, i que els seus escrits tenen influències d'aquesta llengua.
- Que era vassall dels Reis Catòlics, però era estranger al regne de Castella.
- Que la seua família, en atres temps rica, s'havia dedicat a negocis relatius a la mar.
- Que va participar, en novembre de 1472, en la persecució de la galera Fernandina, com a capità de vaixell, sota les ordres del rei Reiner de Provença, contra Joan II de Trastàmara.
- Que va haver d'exiliar-se fora de la seua terra.
- Que era noble, i es va casar amb una noble portuguesa.
- Que en el primer viatge a les Índies el va acompanyar, el també corsari, Vicente Yáñez Pinzón.
- Que va posar noms catalans a algunes illes descobertes: Spanyola, Ioana, Sanct Joan Batista, Montserrate, etc.
- Que al segon viatge, organitzat a Barcelona, va endur-se, com a cap militar, al català Pere Bertran Margarit, i com a llegat papal, a l'aragonés fra Bernat Boïl, i 12 frares del monestir de Montserrat, al noble tarragoní, Miquel Ballester.
- Que va morir en 1506 als voltants de 70 anys.

37. LAS CASAS, Fray Bartolomé de: *Obras completas 3 Historia de las Indias, primera edición crítica, Vol. I, II y III*; Alianza.

Amb aquestes dades anteriors, identifiquem Cristòfor Colom amb el corsari anomenat *Colom* que apareix en un avis del 3 d'octubre de 1473:³⁸ “com un corsari apellat *Colom* ab VII naus armades es arribat Alacant, son les naus dues naus de M botes cascuna, tres de DCC botes cascuna, e dos botaners que vogan com a galeres que han donat cassa a les galeres del Compte de Prades e les han cuidat metre a fons”, el corsari *Colom*, que en 1476 va atacar prop de València un comboi de quatre naus genoveses quan anaven cap a Anglaterra, i en va cremar tres³⁹.

Que per la mateixa època, en 1477, un altre corsari anomenat, Vicente Yáñez Pinzón i altres dos caravel·les corsàries castellanes feien apressaments per la Mediterrania.

La lettera dell'isole che ha trouato nuouamente el Re di spagna

38. ULLOA, Luis: (1927) Op. Cit., p. 208.

39. FERRER I MALLOL, M. Teresa: (1991) “Mercaders, mariners i corsaris” en VVAA. *L'època de Colom Catalunya a la segona meitat del segle XV*; Barcelona, Fundació Jaume I, p. 55.

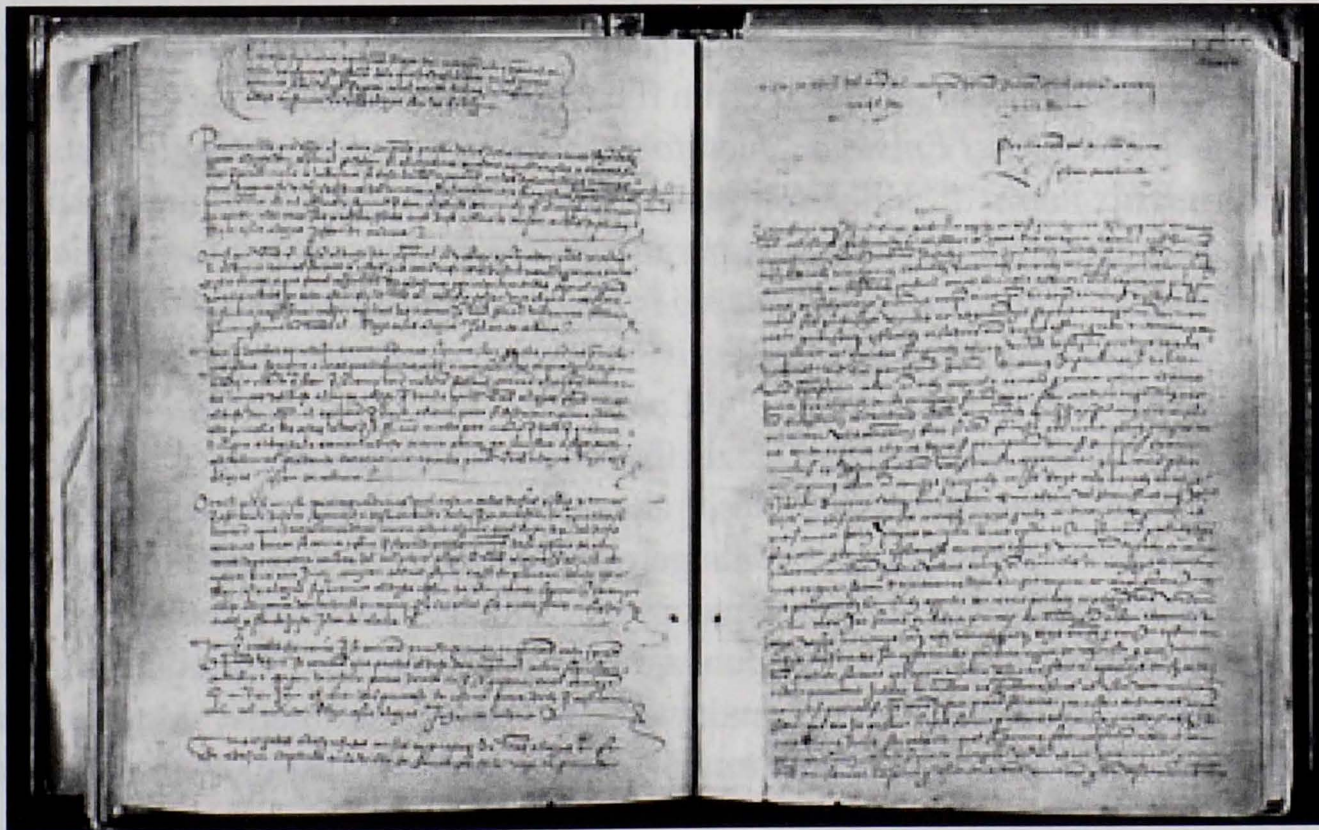
L'EXPEDICIÓ DEL DESCOBRIMENT DE LES ÍNDIES. VA SER UNA EMPRESA NOMÉS DE LA CORONA DE CASTELLA O TAMBÉ VA PARTICIPAR LA CORONA D'ARAGÓ?

Tornant una altra vegada a la "Història oficial", dels cronistes d'Índies, càrrec que va ser creat per la mateixa monarquia. Els cronistes ens han contat la història de la descoberta d'Amèrica, com si fora una empresa dirigida pels Reis Catòlics, Isabel I i Ferran II, organitzada només pel Regne de Castella i Lleó, dirigida pel navegant genovès, Cristóbal Colón, i realitzada pels germans andalusos, Martín Alonso Pinzón i Vicente Yáñez, i el pilot, càntabre o basc, Juan de la Cosa, i per marins andalusos i cantàbrics, que va ser finançada amb les joies de la reina Isabel, i que va eixir del port andalús de Palos de Moguer el 3 d'agost de 1492.

Com ja hem dit abans, aquesta "Història oficial" està manipulada, i, per tant, no és massa fiable, sí com ja hem vist, Colom, probablement, no era un pobre artesà genovès, sinó un corsari català. La resta de la història és certa, o també és una invenció interessada, per servir als fins polítics del rei Ferran el Catòlic, i dels seus successors en la monarquia hispànica.

Com podem veure en aquesta lletra de 1493, sobre l'arribada de Colom a les Índies, el promotor del descobriment va ser el Rei d'Espanya, ja que de la Reina no diu res.

El document clau, per entendre aquesta empresa del descobriment, són les anomenades *Capitulacions de Santa Fe*, es tracta d'un contracte signat entre Joan de Coloma, i fra Juan Pérez, en representació l'un dels Reis Catòlics i l'altre de Cristòfor Colom, doncs be, aquest document està signat per Joan de Coloma secretari del rei Ferran II d'Aragó, i a més a més, es conserva, la seua plantilla, al Registre de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, juntament amb els documents del *Passaport*, que era una carta de recomanació, i la *Carta de Presentació*, o també anomenada *Carta al Gran Khan*⁴⁰. Són, per tant, documents de la Corona d'Aragó⁴¹, no documents castellans.

Registre 3569 de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, folis 135 i 136.

40. Arxiu de la Corona d'Aragó: Registre 3569, folis 135 i 136.

41. Els documents s'hi estudien al capítol "Elements de Cancelleria" en VVAA. (1993) *Colom i el món català*, Barcelona, Rafael Dalmau, p. 161-181.

El finançament de l'empresa va correspondre a Lluís de Santàngel escrivà de ració del rei Ferran, i al propi Colom, que va contribuir amb un 8 per cent. A la crònica de Viciana se'ns narra així "Y como mossén Luys de Sant Angel escrivano de ración del Rey, cavallero desta ciudad de Valencia (del qual proceden los cavalleros del apellido de Sant Angel en sta ciudad) sintiesse la necesidad que los reyes tenían del dinero, prometió de servir los, prestándoles deziseis mil ducados, por que sus Magestades no perdiessen la buena sazón de Colón, e los aprovechamientos que a los reyes (según Colón les ofrecia) esperavan que del negocio se les seguiría. Los reyes aceptaron el servicio de su fiel criado, e se lo mucho agradecieron: e mandaron dar e librar a Chistoval Colón el privilegio, e hacer e pagar todo lo de mas que convenía para el viage segun el orden que Colón havia dado el postrero de Abril, año M.CCCC.XCII"⁴².

Epistola Christofori Co
lom: cui etas nra multu deber. de Insula Indie supra Sangem
super Inuentis. Ad quas perquiredas octavo antea mensis au
spiciis et ere invictissimi fernandi Hispaniarum Regis missus
fuera: ad magnificu dñz Raphaelem Sanctis: eiusde serenissi
mi Regis Tesaurariu missa: qua nobilis ac spatus vir Aliazer
de Cosco ab Hispano Ideomate in latinu convertit: tercio k̄le
Maj. M. cccc. xciij. Pontificatus Alexandri. vi. Anno primo:

Carta al tresorer Gabriel Sànxis, 1ª edició Roma 1493.

Que el promotor de l'empresa era el rei Ferran II d'Aragó està ben clar en la carta enviada per Colom al tresorer del rei, Gabriel Sànxis, "Epistola Chistofori Colom ... auspiciis et ere Invictissimi Ferdinandi Hispaniarum Regis missus fuerat"⁴³, Ulloa critica que esta primera carta, editada a Roma en 1493, a les edicions posteriors de la carta, va ser corregida per afegir-hi a la reina Isabel la Catòlica⁴⁴. També, a la Crònica de Viciana es diu: "Chistoval Colón aceptó la merced e besó la mano del Rey, por la merced que le hizo", i també, "Entonces el rey le confirmó el privilegio de la dozena parte de los derechos reales: e le dió título de Almirante de Indias: e a Bartholomé Colón dió título de Adelantado de Indias".

La teoria més agosarada, sobre la partida de Colom al descobriment de les Índies, és obra de Jordi Bilbeny, qui, en els seus discutits llibres i articles,⁴⁵ aboga per aquesta tesi, la qual, només l'exposarem.

Seguint la teoria de Bilbeny pel que fa als germans Pinzón; segons els estudis de Jordi Indiano, es tractaria dels tres germans Yáñez, o Anés, Pinçon, tant Vicente, Alfonso, com Fernando, serien de la nissaga dels Yáñez/Anés i havien vingut a Catalunya durant la Guerra Civil Catalana amb el Condestable de Portugal, el rei Pere IV dels catalans, els quals van desenvolupar un paper destacat durant la guerra civil catalana, contra Joan II d'Aragó, tingueren càrrecs importants, residiren a la zona de l'Empordà

42. VICIANA, M. Op. Cit. Vol. III, p. 244.

43. VVAA.: (1993) *Colom i el món català*; Barcelona, Rafael Dalmau; il·lustració.

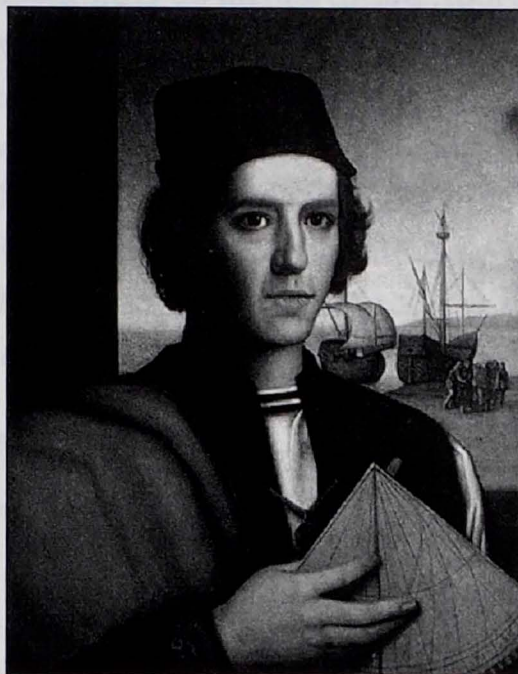
44. ULLOA, L.: (1932) "America" *Historia Universal*, vol. VI; Barcelona, Gallach, p. 192.

45. BILBENY, J.: (1998) *Brevíssima relació de la destrucció de la Història: La falsificació de la descoberta catalana d'Amèrica*; Arenys de Mar, Col·lecció memòria històrica n° 1.

EL DESCOBRIMENT D'AMÈRICA I LA CORONA D'ARAGÓ

i practicaren l'activitat del cors per les costes catalanes⁴⁶, tenim notícia per un document de 1479 del corsari “*Vicent Anes Pinson de la vila de Pals*”.

Resulta, doncs, que tant Colom com els Yáñez/Anés Pinçon, van combatre contra Joan II, en la Guerra Civil Catalana, i eren corsaris després d'acabada la guerra. No es d'estranyar que ja es conegueren abans, i que Colom anés a la vila de Palos (o Pals) a buscar-los.

Als quadres podem vore els germans Alfons i Vicent Yáñez Pinçon, i Joan de la Cossa.

Joan de la Cossa era cosmògraf, mestre i propietari de la nau Marigalante, o Gallega, vivia a Castelló d'Empúries, ell va aportar la nau capitana de la que seria pilot.

De la resta dels mariners, entre 90 i 120, només es coneixen els noms de 60, però aquesta relació ja no és autògrafa de l'Almirall, i no es fiable, en canvi, no en sabem res dels noms dels 39 que van quedar en l'illa Espanyola.

Del port des d'on va eixir l'expedició, tampoc hi cap certesa, ja que les diferents “Històries oficials” no es posen d'acord: unes diuen que de Palos de Moguer, altres que de Cadis, de Sevilla, del riu de Cadis, del riu Saltes, de la Barra de Saltes, de les costes d'Espanya, fins i tot, de Palos de Portugal, etc.

Segons Viciàna “*se armaron tres caravelas, con CXX hombres, e con toda la provisión necessaria para muy larga navegación. Y puesta a punto la armada, partió Colón de Palos de Maguer de España, a tres d'Agosto del mismo año*”⁴⁷.

Jordi Bilbeny⁴⁸ creu que la raó d'aquesta disparitat de llocs, és que, en realitat, el que fan les cròniques és amagar el veritable nom del port de partida, que segons ell, es tractaria del port català de Pals, a l'Empordà, que seria on vivien els germans Vicente i Alfonso Anés Pinçon, i prop d'allí a Castelló d'Empúries viuria Joan de la Cossa. Amés, segons Bilbeny, la “Història oficial” ens amaga que l'expedició va creuar l'estret de Gibraltar, ja que segons narra Alfonso García de Matamoros a l'obra *De Academia et Doctis Viris Hispaniae*, “*ganadas, pues, las Columnas de Hércules, por el mar que llamamos Océano Atlántico i Grande, navegan felizmente por las Antípodas*”, i al mapa del cartògraf

46. INDIANO, J.: “La nissaga dels Yáñez i el seu afincament a Catalunya”, *Actes del 1r Simposi sobre la Descoberta catalana d'Amèrica d'Arenys de Munt*, Arenys de Munt, 2001.

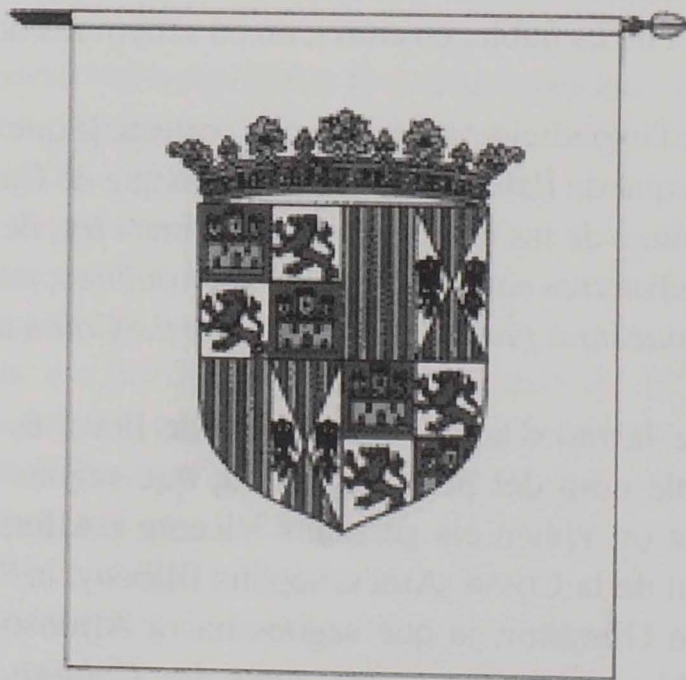
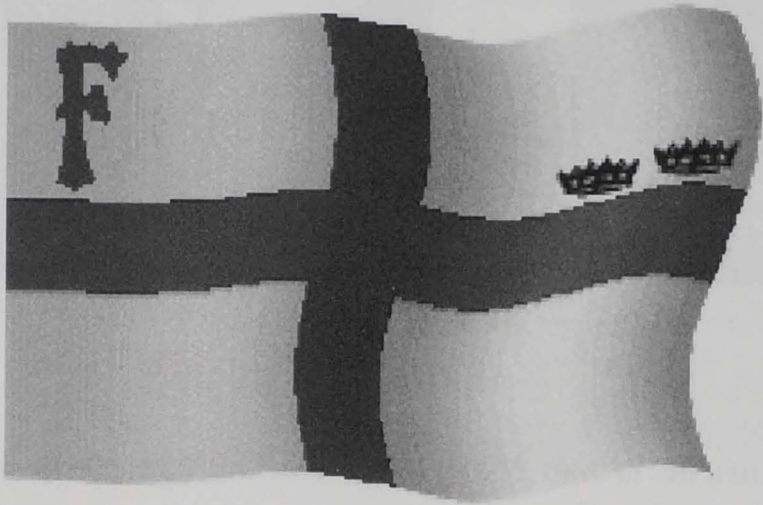
47. VICIANA, M. Op. Cit. Vol. III, p. 244.

48. BILBENY, J.: “La falsificació de la història i la suplantació del nom de la vila de ‘Pals’ pel de ‘Palos de Moguer’, en els textos referents a la descoberta d'Amèrica”, *Actes del 1r Simposi sobre la Descoberta catalana d'Amèrica d'Arenys de Munt*, Arenys de Munt, 2001.

turc, Piri Reis, podem llegir: “El difunto victorioso Kemal tenia un esclavo español. Este esclavo dijo que había ido tres veces a esas tierras con Colón. El dijo: Primero navegamos a través del Estrecho de Gibraltar, después recorrimos en línea recta 640 kilómetros en línea recta navegando un curso medio entre el oeste y el sudoeste en el Mar Occidental”, segons ha interpretat Paul Lunde⁴⁹; és evident, que si hagueren eixit del port andalús de Palos no calia creuar l'estret de Gibraltar.

No sabem del cert, quin era el menut port de Palos, del que va partir l'expedició del descobriment.

Una vegada que Colom va arribar, per fi, a l'illa de Guanahaní, a les Bahames, segons se'ns conta a la *Historia del Almirante* de Fernando Colón: “El Amirante bajo a tierra con la bandera real desplegada. Eso mismo hicieron los capitantes de las otras naves que entraron con sus botes con la bandera de la empresa, que tenia pintada una cruz verde con una “F” en un lado y dos coronas en el otro”, en canvi, al *Diario de a Bordo* de l'Almirall, la senyera es canviada per “vanderas de la Cruz Verde, que llevaba el Almirante en todos los navios por seña, con una F y una I, ençima de cada letra su corona, una en el cabo de la + y otra de otro”, i a la *Historia de las Indias* del pare Las Casas, es canvia la I llatina per una Y grega.

Es evident que els censors no van esborrar la Y de Ysabel, negant per tant la participació del Regne de Castella, de manera que, la versió de Fernando Colón seria la correcta, en la qual es veu, que el promotor de l'empresa era el rei Ferran d'Aragó.

49. LUNDE, P.: “Piri Reis i el mapa de Colón”, *Aramco World*, Vol. 43, N° 3, Houston, 1992.

EL DESCOBRIMENT D'AMÈRICA I LA CORONA D'ARAGÓ

A la tornada del primer viatge, segons la "Història oficial", arriben altra vegada al port andalús de Palos, i d'allí van per terra fins a Barcelona, que era on estaven els reis. Els Reis Catòlics van cridar a Colom, segons una carta real, el dia 30 de març, i l'arribada a Barcelona va ser a mitjans d'abril, segon diu Fernando Colón⁵⁰ va anar del port de Palos a Barcelona per terra. Segons el cronista Francisco López de Gomara "*Finalmente, él entró en la corte, con mucho deseo y concurso de todos, á 3 de abril*".

El port de Palos està molt lluny per arribar només en tres dies per terra, en canvi, és una distància factible si es tracta del port empordanès de Pals. Viciàna també diu que l'arribada a Barcelona va ser el 3 d'abril de 1493, però, en canvi, diu que en lloc d'anar per terra van arribar per mar: "*Partió Colón de puerto real, dexando los XXXVIII Españoles en el castillo, e en cincuenta dias llegó a Palos de España, e costeando navegó para Barcelona, donde a la sazón estaban los Reyes cathólicos, e el príncipe don Joan. Desembarcó Colón en Barcelona a III de Abril, año M.CCCC.XCIII*", els Reis Catòlics van rebre Colom al monestir de Sant Jeroni de la Murta, a Badalona, on segons Fernando Colón, l'Almirall tenia posada.

En canvi la "Història oficial" diu, i així ho podem llegir a l'obra de López de Gomara:⁵¹ "*Por Castilla y por León Nuevo Mundo halló Colón. De donde sospecho que la reina favoreció más que no el rey el descubrimiento de las Indias; y también porque no consentía pasar a ellas sino a castellanos; i si algún aragonés allá iba, era con su licencia y expreso mandamiento*", podem així constatar, com els cronistes s'han apropiat del descobriment i la conquesta d'Amèrica per al regne de Castella, en exclusiva.

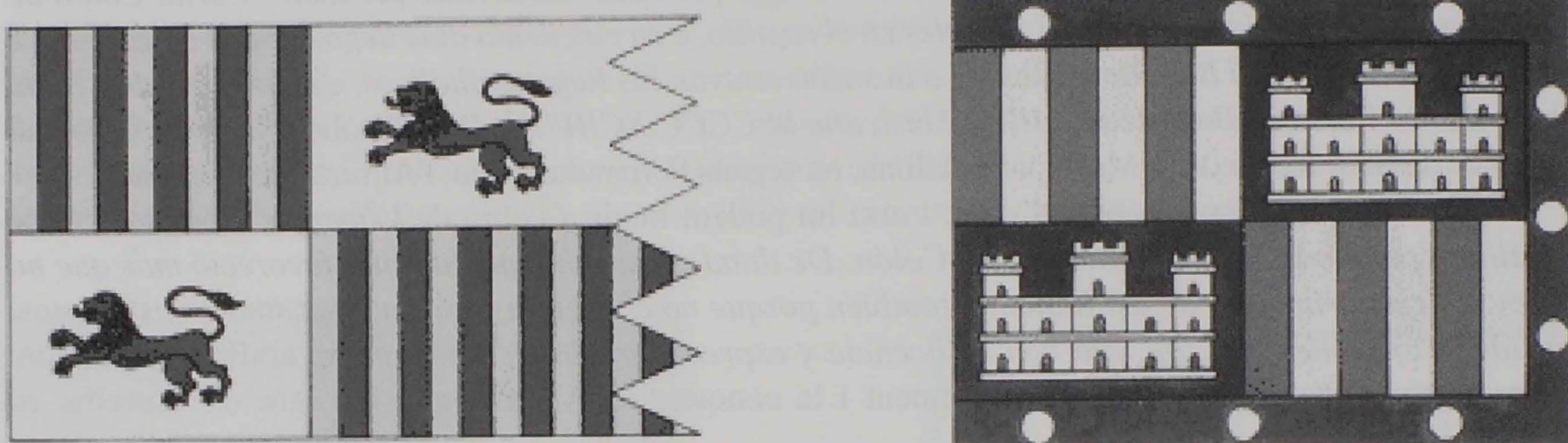

Caravel·la de Colom a la lletra de 1493

50. COLÓN, Hernando: (2006) Op. Cit., p. 179.

51. LOPEZ DE GOMARA, F.: Historia general de las Indias y vida de Hernán Cortés, Ed. Biblioteca Ayacucho, p. 34.

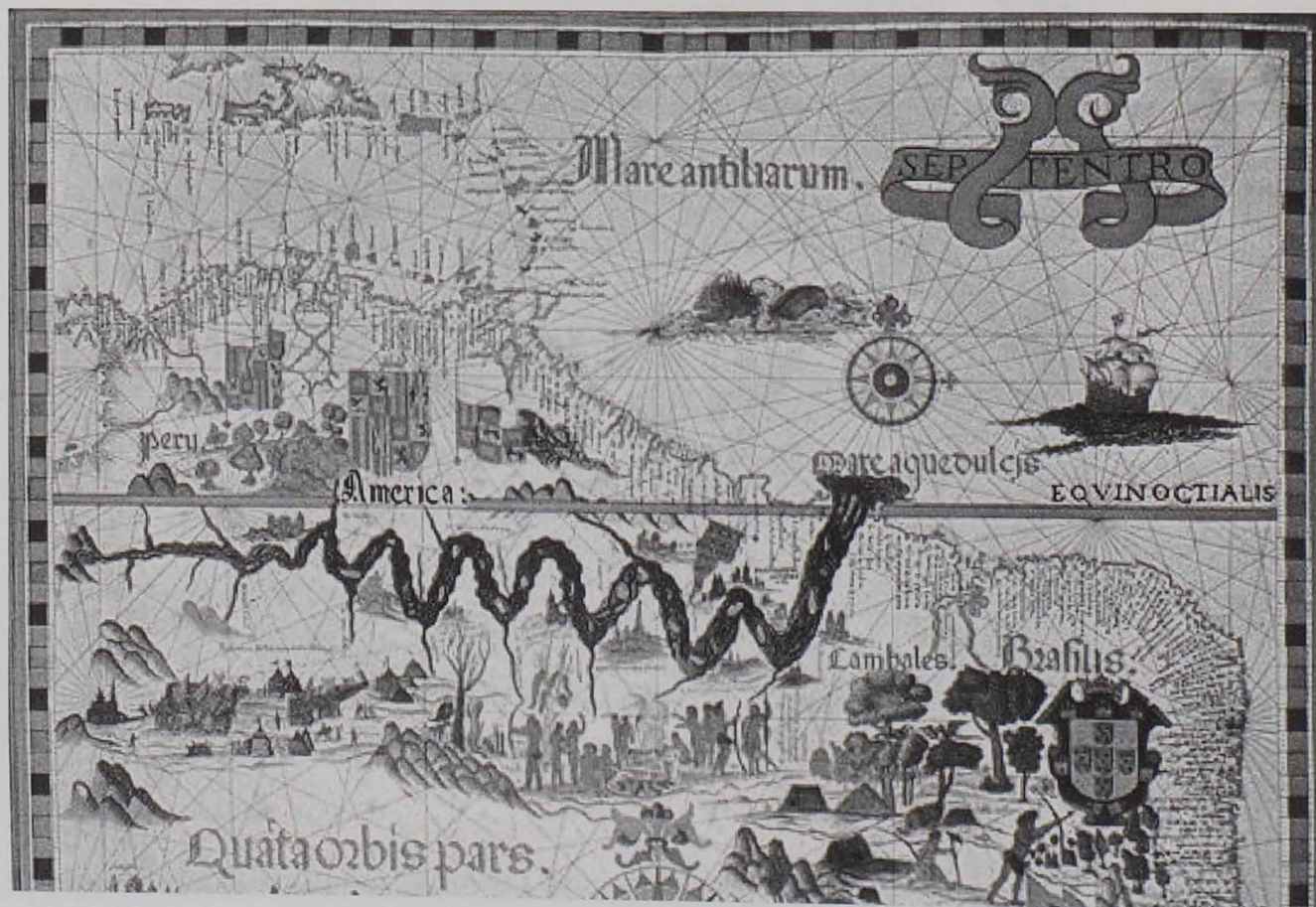
Aquesta afirmació contrasta, amb la quantitat de catalans que el pare Las Casas diu que acompanyaren a Colom en el segon viatge, i que ocupaven càrrecs importants, així com, també contrasta amb els portolans, mapes i gravats de l'època, (segles XVI i XVII), on es podem veure clarament senyeres de la Corona d'Aragó (soles o barrejades amb els lleons i els castells de la Corona de Castella), a les terres americanes. També, es poden veure casos de censura, on les banderes apareixen dissimulades o tatxades, algunes d'aquelles banderes són com aquestes d'ací sota.

Banderes tretes de portolans d'Amèrica cap al 1550

El rei Ferran d'Aragó al seu testament, deixava en herència a la seua filla Juana, "*la parte a nos perteneciente de las Yndias del mar Oceano*".

Llavors. Com és que les terres descobertes de les Índies van anar a parar només al regne de Castella i Lleó? doncs, perquè Ferran el Catòlic, va signar, només com a rei de Castella, el Tractat de Tordesillas de 1494, amb el qual es repartien les noves terres entre els regnes de Castella i Portugal. Al testament de la reina Isabel, també s'atorguen les noves terres descobertes al regne de Castella i Lleó, donant la meitat de l'usdefruit de les dites Índies al rei Ferran, de manera vitalícia.

EL DESCOBRIMENT D'AMÈRICA I LA CORONA D'ARAGÓ

Va ser l'emperador Carles I, qui el 14 de setembre de 1519, amb un decret, va incorporar totes les terres americanes a la Corona castellana, d'aquesta manera, podia gaudir en exclusiva de les riqueses de les Índies, per finançar la seua política imperial, i sense el control de cap dels regnes. En canvi, va ser el fill, Felip II, qui, a les Corts de Monzó de 1585, permetrà novament que *“los naturales del reino de Aragón pueden pasar allá, y gocen y puedan gozar de los oficios, beneficios, prelacias y dignidades eclesiasticas y seculares, y de las las otras preeminencias y prerrogativas que los naturales del reino de Castilla gozan”*, com a premi, precisament, per haver participat del descobriment i de la conquesta de les Índies.

PER QUÈ S'HA MANIPULAT EL DESCOBRIMENT I LA CONQUESTA D'AMÈRICA?

En un primer moment, va ser el mateix Cristòfol Colom, qui va amagar, fins i tot, als seus fills Diego i Fernando, el seu origen, segurament perquè pensava, que si el rei Ferran II d'Aragó sabés que ell havia combatut en la Guerra Civil Catalana contra el seu pare Joan II, li hauria negat el suport que necessitava, per dur a terme l'empresa, ja que està demostrat, que la participació del Rei de la Corona d'Aragó en l'empresa, va ser cabdal.

A les capitulacions de Santa Fe, el rei Ferran li va concedir, a Colom, uns privilegis immensos, tan per a ell com per als seus successors, a perpetuïtat: el títol d'Almirall de la mar Ocèana, el càrrec de Virrei i Governador General de les noves terres descobertes, una dècima part de totes les mercaderies que es comerciaren. Eren aquestes demandes, tan elevades, que van fer dubtar el rei Ferran, finalment, va accedir, segurament va pensar que sí no tenia èxit no perdria res, i que sí en tenia, ja trobaria la forma d'incomplir el contracte, com de fet, així va fer.

Va ser després del tercer viatge de Colom a les Índies, que els seus enemics van aconseguir que el rei enviés a l'illa Espanyola el governador, Rodrigo de Bobadilla, qui era un vell enemic de la família Colom, des de l'època de la Guerra Civil Catalana, amb la missió què retornés a Colom, i els seus germans Diego i Bartolomé, encadenats. És evident que el rei no estava disposat a complir el contracte signat amb Colom, per què el considerava molt perjudicial per a la monarquia, ja que de complir-lo, Colom, s'hauria convertit en més ric i poderós que el mateix rei. En aquest moment el va desposseir de tots els càrrecs i només, li va permetre conservar el d'Almirall de les Índies.

Ja sabem que la gratitud no és una virtut pròpia dels soberans, la història n'està plena de reis que recelen dels seus vassalls, per les concessions que els han fet en un moment donat, i que després, li les tracten de treure, un cas paradigmàtic, va ser el conflicte entre Jaume I i el noble aragonés Blai d'Alagó, per la possessió de la vila de Morella. D'aquesta manera podem entendre les queixes i els laments de Colom al seu darrer testament:

“El rey e la Reina, Nuestros señores, cuando yo les serví con las Indias (...) Sus Altezas non gastaron ni quisieron gastar para ello salvo un cuento de maravedís, e a mí fue necesario de gasta el resto: así plugo a Sus Altezas que yo uviese en mi parte de las dichas Indias e tierra firme (...) [el] tercio y el octavo de todo, e mas el diesmo de lo qu'está en ellas, como más largo se amuestra por los dichos mis privilegios e cartas de merced. Porque fasta agora no se ha sabido renta de las dichas Indias, porque yo pueda repartir d'ella lo que d'ella aquí abaxo diré”

Va ser l'incompliment del contracte, per part del rei Ferran, el que va ocasionar que l'hereu directe de l'Almirall, Diego Colón, apel·lés contra la monarquia, i s'iniciaren els anomenats plets colombins; una sèrie de processos, que van durar més de 50 anys (des de 1508 fins a 1563) la part principal d'ells.

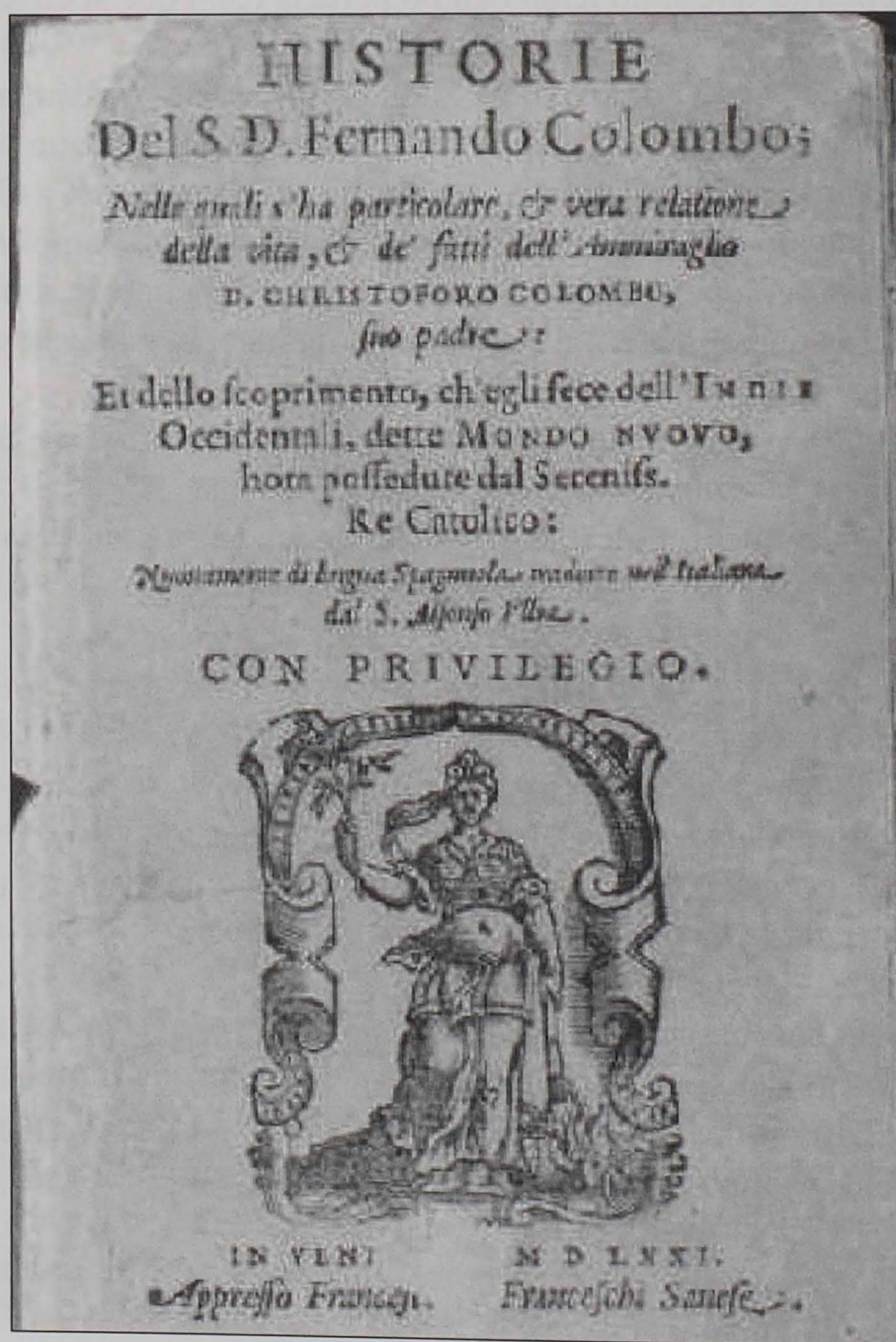
Van ser aquestos plets colombins la causa principal que va produir la pèrdua de quasi tota la documentació original de Colom, i l'adulteració i falsificació de la resta, com és el cas, per exemple; del polèmic codicil del *Mayorazgo*, la suposada correspondència de Colom amb el cosmògraf florentí Toscanelli, o la teoria de que Colom era genovés.

Si Colom fora estranger, però de fora dels regnes pertanyents a la monarquia hispànica, els seus descendents no podrien heretar els seus càrrecs, ja que només els súbdits de la monarquia podien rebre càrrecs públics.

Altres estratègies utilitzades pels fiscals del regne eren: demostrar que Colom; no anava a descobrir noves terres sinó que cercava una ruta cap a Àsia per l'oest, o que el veritable descobridor no va ser ell sinó Alonso Pinzón.

L'hereu, Diego Colón Moñiz, que es va casar amb María de Toledo, neboda del duc d'Alba, va aconseguir que la justícia li restablira els títols de Governador de les Índies i Terra Ferma, però no el de Virrei. Per la sentència de Sevilla de 1511 se li va reconèixer també el Virregnat, malgrat tot, Diego va apel·lar la sentència. Finalment, el Rei el va nomenar governador de les Índies i Terra Ferma, i va marxar a l'Espanyola, on va ser governador entre els anys 1509 i 1515, i entre 1520 i 1523, d'on va tornar i va morir a la Puebla de Montalbán en 1526.

El successor de Diego Colón, va ser Luís Colón de Toledo, net del descobridor, en 1536 va acceptar la Sentència Arbitral, i va renunciar a tots els privilegis del seu avi i el seu pare (Virrei, dret a nomenar càrrecs en les Índies, i al 10 % de les rendes d'Amèrica). A canvi, li van concedir: 17.000 ducats anuals de renda, el títol de III Almirall de les Índies, sense cap retribució, el Marquesat sobre Jamaica i 25 lligües quadrades en Veragua, la perpetuïtat dels oficis d'algutzir major de Santo Domingo i de la audiència insular. Va ser condemnat per bigàmia en 1535, i va ser desterrar a Orà, on va morir en 1572.

EL DESCOBRIMENT D'AMÈRICA I LA CORONA D'ARAGÓ

A Luis Colón, devem la pèrdua de les principals obres originals del descobriment americà, tant el *Diario de a bordo* de Cristòfor Colom, com la *Historia del Almirante* del seu oncle Fernando Colón. Luís va intentar publicar el *Diario de a bordo*, però, només va aconseguir perdre l'original, i va vendre la *Historia del Almirante* a l'editor italià, Baliano de Fornari, que va editar en 1571, a Venècia, però traduïda a l'italià.

Una altra de les raons que tenia la monarquia, des de l'època de Ferran el Catòlic, per a incorporar les Índies a la Corona de Castella, era, el caràcter autoritari de la monarquia de l'època moderna, que ja no deixava que les corts i els parlaments dels diferents regnes interferiren en la seua política, d'aquesta manera a l'incorporar les Índies al regne de Castella no havien de passar comptes a les institucions de la Corona d'Aragó, i així tenien les mans lliures per aprofitar-se'n de les riqueses del Nou Món, i de fer-les servir per a la seua política imperial.

Una causa de l'oblit de la participació de la Corona d'Aragó en el descobriment i conquesta de les Índies, ha estat la tasca dels cronistes oficials, que han escrit la Història d'Espanya, de manera que fora només la història del regne de Castella. De la mateixa manera funcionava la censura real, sobre tots els llibres que parlaren d'Amèrica. I tant d'èxit van tenir en la seua tasca cronistes iensors, que van arribar a apropiarse de la Història de la Corona d'Aragó.

I és què per als cronistes de la Corona d'Aragó el descobriment i conquesta d'Amèrica era un tema propi, i així ho va ser fins al final mateix de la Corona d'Aragó, a principis del segle XVIII, després de la Guerra de Successió a la corona espanyola.

Martí de Viciana a la seua *Crónica de la inclita y coronada ciudad de València*⁵² ens narra el descobriment i conquesta d'Amèrica, com una empresa de les Corones d'Aragó i Castella, no només de Castella: “*En las vidas e hechos que antes hemos recontado de los catholicos reyes don Fernando de Aragón, e doña Ysabel, prometimos tratar en este passo del descubrimiento de Indias, e nueva España, porque la mayor parte se ha ganado en vida del catholico Emperador: e por ende trataremos desde el principio siguiendo por el sucesso hasta oy*”. També, quan parla de Ferran II d'Aragó i les seues conquestes diu: “*Ganó Castilla de Portugueses, Granada de Agarenos, Rosellón, Nápoles e Navarra de Franceses, Canaria e Indias (...) En Barbería ganó Melilla, Caçaça, Maçalquivir, Oran, Bogia, Trípol, Peñon de velez e Peñon de Alger*”.

Viciana li recorda a l'emperador, Carles I, el benefici que li han aportat les Indies: “*De estas Indias su Magestad tiene tanto aprovechamiento que con sus thesoros e la gente de España puede toda vez que quiere mas que todos los otros reyes chistianos*”, i assenyala, l'esforç fet per tots els súbdits dels regnes d'Espanya, com una de les causes de les conquestes de l'emperador “*por los buenos y fieles Españoles, que son havidos en el mundo por los mas esforçados, ligeros, sueltos, y diestros en las armas: que si para naves, exceden los Vizcainos: si para galeras, ninguno yguala con Cathalanes e Mallorquines si para cavallos de armas e ligeros e infanteria Castellanos, Aragoneses y Valencianos: en fin todos los Españoles juntos para todo*”.

A l'obra, *Historia general i natural de las Indias* del cronista Fernandez de Oviedo⁵³, parla sobre l'origen divers dels conqueridors, i de la dificultat de posar-los d'acord: “*que han acá pasado diferentes maneras de gentes; porque, aunque sean los que venían, vasallos de los Reyes de España, ¿quien concertará al vizcaíno con el catalán, que son de tan diferentes provincias y lenguas? ¿Cómo se avendrán el andaluz con el valenciano, y el de Perpiñán con el cordobés, y el aragonés con el guipuzcoano, y el gallego con el castellano (sospechando que es portugués), y el asturiano e montañés con el navarro, etc.? E así, desta manera, no todos los vasallos de la corona real de España son de conformes costumbres ni semejantes lenguajes*”.

Theodor De Bry Americae 1559

52. VICIANA, M. Op. Cit. Vol. III, pp. 243-246, 250 i 260.

53. FERNÁNDEZ DE OVIEDO, Gonzalo: (1959) *Historia general y natural de las Indias*, Vol. I; Madrid, Atlas, p. 52.

EL DESCOBRIMENT D'AMÈRICA I LA CORONA D'ARAGÓ

Un autor tortosí del segle XVI. En Cristòfor Despuig, ja va denunciar estos fets a la seva obra, *Los Col·loquis de la Insigne Ciutat de Tortosa*, escrita cap al 1557, on hi critica que “casi tots los historiadors castellans entan en lo mateix de voler nomenar Castella per tota Espanya”, i concretament al parlar de la conquesta d'Amèrica, afegeix: “Y la jornada de les Índies del mar Océano, que Chistòfol Colom, genovés, començà y après acabaren Fernando Cortés y Francisco Pissa[rr]jo ab pròspera fortuna del mateix rey don Fernando de Aragó, per manament y ordre del qual se comensà, se ha de atribuir no gens a castellans”.⁵⁴

Aquesta visió uniformista i castellanitzada de la historiografia espanyola, encara perdura en la actualitat i ho fa amb gran força. Com podem vore res no ha canviat des del selge XVI. Si es fàcil manipular la informació actual com no ha de ser-ho encara més manipular els fets ocorreguts en el passat dels quals només queden unes poques fonts. Hem de ser conscients que en totes les èpoques la Història s'ha fet servir per defensar interessos polítics, de igual manera com es fa en l'actualitat.

54. DESPUIG, C.: (1557). *Los col·loquis de la insigne ciutat de Tortosa*; Barcelona, Cerial, 1996; p. 85.

El descubrimiento de América y la conquista de América son temas que han atraído la atención de los historiadores desde el siglo XVI. En la historia general y nacional de los países hispanoamericanos se han publicado numerosas obras que han tratado de estos temas desde el punto de vista de la historia general de los países hispanoamericanos. En la historia de España, obra de Francisco López de Gómara, publicada a principios de 1552 y en 1564, se ha tratado de estos temas desde el punto de vista de la historia de España. En la historia de América, obra de Gonzalo Fernández de Ovando, publicada en 1535, se ha tratado de estos temas desde el punto de vista de la historia de América. En la historia de América, obra de Gonzalo Fernández de Ovando, publicada en 1535, se ha tratado de estos temas desde el punto de vista de la historia de América. En la historia de América, obra de Gonzalo Fernández de Ovando, publicada en 1535, se ha tratado de estos temas desde el punto de vista de la historia de América.

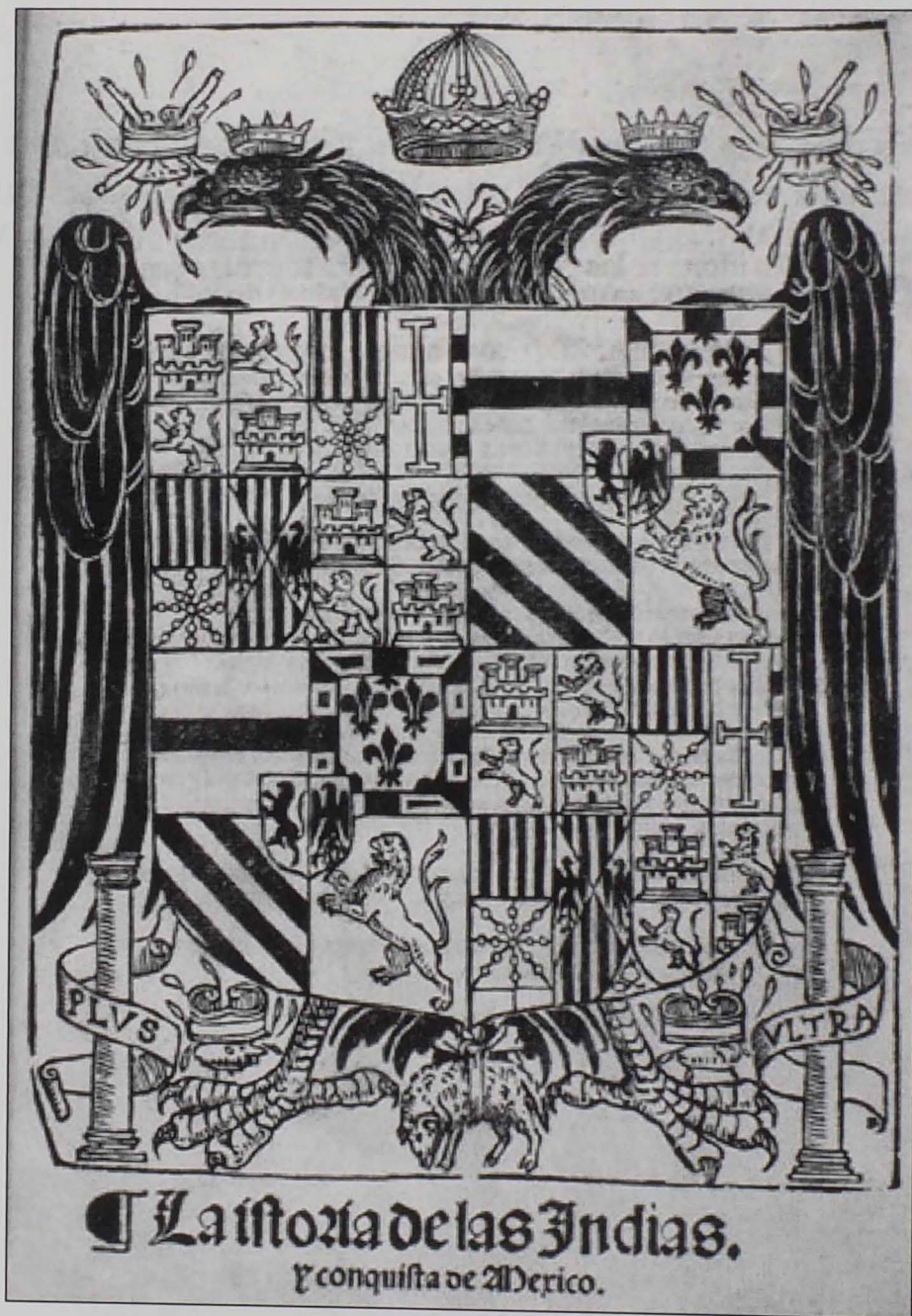
Rafael Martí de Viciano, a la *Cronica de la ínclita y coronada ciudad de Valencia y su reino*, a la Tercera part, al narrar la vida de l'emperador Carles I li dedica unes quantes fulles (de la 243 a la 250) al descobriment i la conquesta d'Amèrica¹. Fet que ens mostra l'interès que tenia Viciano sobre el tema, i que va fer que, segurament, tinguera que consultar l'obra dels cronistes d'Índies.

1. VICIANA, Martín de: *Crónica de la ínclita y coronada ciudad de Valencia*, vol. III, Reimpresión de la edición de 1564; València, Universitat de València, 1972, pp. 243-250.

Del contingut del seu relat, podem concloure, que les fonts d'on va veure Viciana són principalment dos: la *Historia general y natural de las Indias*, del cronista Gonzalo Fernández de Oviedo, que va ser publicada a Sevilla en 1535; i la *Primera y segunda parte de la historia general de las Indias y cosas notables que han acaecido dende que se ganaron ata el año de 1551. Con la conquista de Mexico y de Nueva España*, obra de Francisco López de Gomara, publicada a Saragossa en 1552 i en 1554, i que, en bona part recull la informació de la crònica de Gonzalo Fernández de Oviedo.

Gonzalo Fernández de Oviedo va ser nomenat pel Consell d'Indies: "Cronista mayor de Indias" i batlle de Santo Domingo, en 1532. Va ser ell mateix testimoni de molts dels fets que narrà a la seua crònica, com per exemple: l'arribada de Cristòfor Colom a Barcelona, al tornar del viatge del descobriment, i també va participar en la colonització de les noves terres americanes. La Primera part de la *Historia general y natural de las Indias* es va publicar a Sevilla en 1535, i abasta des del descobriment d'Amèrica a la conquesta de les illes Antilles. Mentre que la Segona i la Tercera part van ser publicades després de la mort del seu autor.

En canvi, Francisco López de Gomara, capellà i humanista, no va participar ni va ser testimoni dels fets que narra. Després de conèixer Hernán o Fernando Cortés, va ser el seu capellà, i a partir del testimoni i les "Cartas de relación" del mateix Cortés, va prendre les principals fonts, i les que va ampliar amb les obres de Pedro Martir d'Anglería, de Gonzalo Fernández de Oviedo i altres, per redactar *La*

EL DESCUBRIMIENTO I LA CONQUESTA D'AMÈRICA A LA CRÓNICA DE VALÈNCIA
DE RAFAEL MARTÍ DE VICIANA

historia general de las Indias y cosas notables que han acaecido dende que se ganaron ata el año de 1551. Con la conquista de Mexico y de Nueva España, acabada i publicada en 1552 a Saragossa. Un any més tard, el 17 novembre de 1553, es va prohibir la seua publicació, també es manava recollir tots els exemplars i lliurar-los al consell d'Indies, malgrat tot no va impedir una nova publicació a Saragossa l'any següent.

Una altra possible font d'informació, seria el mateix pare Martí de Viciana, que va ser page del rei Ferran el Catòlic:

“E porque el rey tenia por criados en su palacio y en la guerra dos hijos del dicho don Martín de Viçyana: el uno llamado don Ramston que le servía de la copa a la mesa. A estel e hizo merced e confirmó el officio de governador que tenía su padre. El segundo hijo se nombrava don Martín de Viçyana que le servia de page. Al qual el rey hizo merced del hábito de Calatrava juntamente con la encomienda de Burriana. Y por que soy hijo e factura de don Martín el segundo, e evisto los privilegios de las mercedes ante dichas lo scrivo”².

2. VICIANA, M. Op. Cit. Vol. III, p. 178.

Comença Viciana el seu relat sobre el descobriment i la conquesta d'Amèrica amb les paraules següents:

“En las vidas e hechos que antes havemos recontado de los catholicos reyes don Fernando de Aragón e doña Ysabel, prometimos tratar en este passo del descubrimiento de Indias e Nueva España, e fue la causa porque la mayor parte se ha ganado en vida del cathólico emperador: e por ende trataremos desde el principio siguiendo por el successo hasta oy.”

El seu relat comença amb l'aparició a la cort de Ferran II d'Aragó i Isabel I de Castella del personatge de Cristòfor Colom, al moment de la Conquesta del Regne de Granada. Martí de Viciana descriu així a Colom: *“Cristoval Colón, natural de Génova, gran cosmógrafo, e mathemático fundatíssimo, e marino exercitado”*³. Seguidament Viciana ens narra els problemes de Colom per convèncer els Reis Catòlics de la seua empresa:

“Cristóval Colón dió a entender a sus magestades que según afirmava haverlo hallado por su sciencia. Y que si sus magestades fuessen servidos mandarle proveher de lo necesario para ir a descubrir Indias en el Occidente, que les prometía que se acrescentarían sus señoríos de tierras y vassallos y grandes riquezas.”

Segons Viciana, el promotor de l'empresa del descobriment va ser el rei Ferran II d'Aragó. Cosa que queda ben clara: en les cartes enviades per Colom al tresorer del rei, Grabriel Sànxis, i a l'escrivà de Ració, Lluís de Santàngel, en la *Historia del Almirante* de Herrando Colón, i a la Crònica de Viciana on es diu *“Chistoval Colón aceptó la merced e besó la mano del Rey, por la merced que le hizo”*.

Una vegada signades les capitulacions entre els Reis Catòlics i Colom, el finançament de l'empresa va correspondre a Lluís de Santàngel, escrivà de ració del rei Ferran, i també al propi Colom, que va contribuir amb un huit per cent. A la crònica de Viciana s'hi narra així:

*“empero porque los reyes estaban muy gastados por causa de la guerra, no les fue possible hazer armada de mar. Y como mossén Luys de Sant Angel escrivano de ración del Rey, cavallero desta ciudad de Valencia (del qual proceden los cavalleros del apellido de Sant Angel en sta ciudad) sintiesse la necesidad que los reyes tenian del dinero, prometió de servir los, prestándoles deziseis mil ducados, por que sus Magestades no perdiessen la buena sazón de Colón, e los aprovechamientos que a los reyes (según Colón les ofrecia) esperavan que del negocio se les seguiría. Los reyes aceptaron el servicio de su fiel criado, e se lo mucho agradecieron: e mandaron dar e librar a Chistoval Colón el privilegio, e hacer e pagar todo lo de mas que convenía para el viage segun el orden que Colón havia dado el postrero de Abril, año M.CCCC. XCII”*⁴.

Del port des d'on va eixir l'expedició tampoc hi cap certesa, ja que les diferents “Històries oficials” no es posen d'acord, unes diuen que de Palos de Moguer, altres que de Cadis, de Sevilla, del riu de Cadis, del riu Saltés, de la Barra de Saltés, de les costes d'Espanya, fins i tot de Palos de Portugal a la *Historia del Almirante*. Viciana segueix les notícies de Gonzalo Fernández de Oviedo y de Francisco López de Gomara, i conta que:

3. VICIANA, M. Op. Cit. Vol. III, p. 243.

4. VICIANA, M. Op. Cit. Vol. III, p. 244.

EL DESCOBRIMENT I LA CONQUESTA D'AMÈRICA A LA CRÒNICA DE VALÈNCIA
DE RAFAEL MARTÍ DE VICIANA

“se armaron tres caravelas, con CXX hombres, e con toda la provisión necessaria para muy larga navegacion. Y puesta a punto la armada, partió Colón de Palos de Maguer de España, a tres d’Agosto del mismo año. Y navegando, a onze de octubre descubrieron tierra de Guanahanní de la isla de los Lucayos, y passaron navegando a la isla de Haite, en la qual surgeron y le pusieron nombre de Puerto Real”⁵.

Viciano també diu, al igual que López de Gomara, que l’arribada de Colom a Barcelona al tornar del primer viatge va ser el 3 d’abril de 1493, però, en canvi, diu que en lloc d’anar de Palos a Barcelona per terra van arribar per mar:

“Partió Colón de puerto real, dexando los XXXVIII Españoles en el castillo, e en cincuenta dias llegó a Palos de España, e costeando navegó para Barcelona, donde a la sazón estaban los Reyes cathólicos, e el príncipe don Joan. Desembarcó Colón en Barcelona a III de Abril, año M.CCCC.XCIII”.

Gonzalo Fernández de Oviedo, diu a la seua crònica: *“en aquel año descubrió Colom estas Indias, e llegó a Barcelona en el siguiente de mill e cuatrocientos e noventa y tres años, en el mes de abril”*, Fernández de Oviedo no parla d’oïda, ja que ell mateix va ser testimoni dels fets que narra *“y estuve en Barcelona cuando fué ferido el Rey como he dicho; e vi allí venir al Almirante, don Cristóbal Colom, con los primeros indios que destas partes fueron en el primero viaje e descubrimiento”⁶*, en canvi, Oviedo no diu res, de com va arribar l’almirall a Barcelona.

5. VICIANA, M. Op. Cit. Vol. III, p. 244.

6. FERNÁNDEZ DE OVIEDO, GONZALO: Historia general y natural de las Indias, Vol. I; Madrid, Atlas, 1959; p. 30.

Continua la crònica:

“y besadas las manos de los reyes, les presentó lo que trahía y hizo realación de su viage. Entonces el rey le confirmó el privilegio de la dozena parte de los derechos reales: e le dió título de Almirante de Indias: e a Bartholomé Colón dió título de Adelantado de Indias”.

Com podem vore Viciana li dona la responsabilitat del descobriment únicament al rei Ferran d'Aragó, mentre que tant López de Gomara com Fernández de Oviedo li la donen conjuntament als Reis Catòlics.

Després ens conta com els Reis Catòlics van demanar al papa Alexandre VI, el valencià Roderic de Borja, la concessió de les terres descobertes per a la corona de Castella.

“Los Reyes Cathólicos dieron, por su embaxador, particular aviso y cuenta de todo ello al sumo pontífice romano para Alexandro VI. Y Su Sanctidad, con bulla apostólica dada en Sant Pedro de Roma, concedió a los cathólicos reyes y a la corona de Castilla y León, merced y gracia de todas las islas y tierra firme descubierta y por descubrir en las partes del occidente y de mediodia, con cient leguas hazia occidente y mediodía desde Cabo Verde y la isla de los Açores, con cient leguas hazia occidente y mediodia. Assí que todas las tierras halladas y por descubrir, de la línea del polo Ártico al polo Antártico hazía occidente y mediodia, sean havidas por tierras de Castilla.”

Aquest paràgraf està estret de les obres ja mencionades, i López de Gomara fins i tot inclou la butlla papal a la seua obra.

Viciana ens conta que el segon viatge que va eixir de Cadis el dia 25 de setembre de 1493, amb 18 caravelles i mil 1.500 homes, i amb ells anaven alguns personatges destacats:

“Y llevava a fray Boil, cathalán de la orden de San Benito, vicario del papa, y a Joan Rodriguez de Fonseca, déan de Sevilla, y XII clérigos de sciencia y consciencia para la conversión de los indios hidólatras. Y llegados en India los ecclesiásticos començaron a hedificar en la Iglesia del Señor, predicando y convirtiendo los indios a la fe de Jesuchisto”.

Res no diu Fernández de Oviedo del déan de Sevilla, i si en canvi que el papa va nomenar fra Bernat Boil la màxima autoritat eclesiàstica *“como prelado e cabeza de los clérigos e religiosos que en aquesta sazón acá pasaron para el servicio del culto divino e conversión destes indios”*⁷, segons López de Gomara el déan de Sevilla Juan Rodriguez de Fonseca va ser el que va organitzar la segona expedició des de Sevilla, en canvi Fernández de Oviedo diu que va ser l'Almirall Colom des de Barcelona, i amés afegeix: *“y desde allí entendió siempre en negocios de Indias, y vino a ser el presidente de ellas”*⁸.

Finalment el relat de Viciana sobre el descobriment acaba amb la tornada de l'almirall a la península i la mort de Colom:

“Otra vez volvió Colón en España a los reyes estando en Valladolid, siempre con magníficas y crecidas cosas para el servicio de los reyes. Y andando los tiempos el buen Chistóval Colón falleció por mayo año MDVI. Fue sepultado en el momasterio de las Cuevas de Sevilla”.

7. FERNÁNDEZ DE OVIEDO, G. Op. Cit. Vol. I, p. 33.

8. LÓPEZ DE GOMARA, FRANCISCO: Historia general de las Indias y vida de Hernán Cortés; Biblioteca Ayacucho; Capítulo XX, p. 38.

EL DESCOBRIMENT I LA CONQUESTA D'AMÈRICA A LA CRÒNICA DE VALÈNCIA
DE RAFAEL MARTÍ DE VICIANA

Cal destacar d'aquest fragment de la crònica de Viciàna, la supressió i eliminació de qualsevol aspecte negatiu dels viatges de Cristòfor Colom, com per exemple res ens diu de la pèrdua de la nau capitana en el primer viatge, i de las subsegüent mort dels 38 espanyols que es van quedar en la fortalesa de la Nativitat de l'illa Espanyola, res diu tampoc dels problemes ocorreguts a partir del segon viatge amb els colons espanyols, i amb el batlle Roldan, ni que va tindre que tornar a la península a donar raons als Reis Catòlics, ni que va ser empresonat i enviat encadenat a la península per el governador Bobadilla, ni res dels altres dos viatges que va fer, ni com va tornar del quart viatge pobre i malalt, ni que va morir sense ser rebut pel rei Ferran el 20 de maig de 1506 a Valladolid.

També cal destacar com Viciàna repeteix els mateixos errors que Fernández de Oviedo i que López de Gomara: a la tornada de Colom del primer viatge, el seu germà Bartolomé no es trobava en Barcelona, i per tant, el rei no podia donar-li el títol de "Adelantado de Indias", sinó que es trobava a París, i per tant no va anar amb Colom en el segon viatge, sinó que va anar mes tard a l'Espanyola amb tres naus, i allà el seu germà Cristòfol el va nomenar Adelantado de Indias.

En la Segona part de la Crònica de València, Viciàna recull la història de les famílies nobiliàries del Regne de València, entre les quals estan algunes de les famílies dels consellers del rei Ferran d'Aragó, que van ser cabdals en la signatura de les capitulacions entre l'Almirall Colom i els Reis Catòlics, com els aragonesos Gabriel Sànxis, Tresorer, Alfons Cavalleria Vicecanceller, Joan de Coloma, secretari, i el valencià Lluís de Santàngel, Escrivà de Ració. Tots ells eren alts càrrecs que estaven al servei del rei d'Aragó. També tracta extensament de la família dels Borja, de la qual provenen els papes Calixte III i Alexandre VI.

Del noble valencià **LLuís de Santàngel**:

*"Otro Luys de Sant Angel, fue Escrivano de Ración de los Reyes Catholicos, y Procurador y Receptor General de las rentas del Antiguo Patrimonio, que son Segorve, Bal de Almonacil, Bal de Uxó, Sierra de Eslirag, Fartara, Castro, Paterna, y la puebla de Venaguacil, con facultad, que pudiesse testar deste Oficio en un hijo suyo, segun parece con Privilegio, dado en Barcelona a 16. de Agosto de 1475. Fue muy privado de los Reyes, y el que dio causa, y orden del primer viage de Chistoval Colón en Indias, segun lo tratamos en la tercera Parte"*⁹.

Altament del noble **Joan de Coloma** diu que era aragonès de la vila de Borja, i va ser secretari del rei Joan II¹⁰:

"De este Gastón procedió Joan de Coloma que assentó casa en Borja ciudad de Aragón y fue gran servidor del Rey don Joan de Navarra: por donde el Rey rescibió en su servicio un hijo de aquel, también llamado Joan de Coloma. Fué el mocho (aun que en tan tierna edad) dotado de tan buen natural y bivez, que el Rey se servia de aquel en cosas de mas calidad y peso, que sus fuerças y años bastavan. Por fallecimiento del Rey don Alonso de Aragon, succedió en todos los reynos de la corona el Rey don Joan de Navarra: contra el qual en Cathaluña se entendió por algunos hazer secreta conjuración: la qual el dicho Joan de Coloma por ciertas vias y con admirable industria vino a saber. Fuese al Rey donde le avisó de la conjuración para que proveyesse en ello, como proveyó: de donde quedó por muy accepto servidor y fiel"

9. VICIANA, M.: Cronica de la inclita y coronada ciudad de Valencia, vol. II, Reimpresión de a edición de 1564; València, Universitat de València, 1972, p. 157.

10. VICIANA, M. Op. Cit. Vol. II, p. 105.

criado con el Rey que dende no solamente le servia de Secretario, pero de Consejero en todas las cosas de calidad. De manera que el rey no deliberava negocio alguno sin el parecer de Coloma. Acaesció despues que el Rey tuvo cierta enfermedad en los ojos que no pudo leer ni firmar de su mano: y pues tenia cierta la confiança y fidelidad de Coloma encomendó al dicho Joan de Coloma, el qual durante la enfermedad del Rey por tiempo de siete años firmava todas las provisiones, privilegios y cartas diziendo en ellas. Coloma pro Rege. Y quando el Rey convalesció Coloma dio cuenta de todo lo que hasta alli havia firmado que fué mucho de notar que no se halló haverse aprovechado ni mejorado en su casa en todos los siete años de la firma de un real: antes bien con su propia hazienda servía al Rey. Por donde siendo varón tan famoso en virtud y prudencia fallecido que fue el Rey don Joan quedó en servicio de los Reyes Catholicos don Fernando y doña Ysabel en el mesmo officio de Secretario, y del consejo en todos los reynos de sus Magestades, así en el consejo de guerra como del estado y gobierno. Otrosi sirvió a los Reyes que fué enbiado a requerir al Rey de Francia que restituyesse los Condados de Rossellón y Cerdaña al Rey don Fernando, ofreciendole dar y pagar la quantía por que estaban empeñados”.

Sobre **Roderic de Borja**, el papa Alexandre VI, ens diu el següent¹¹:

“Después su sanctidad de Papa Calixto dio el obispado de Valencia a don Rodrigo de Borja hijo de su hermana que fue casada con el señor de torre de Canals. Este don Rodrigo nació en la ciudad de Xativa en la casa que hoy posee don Miguel Soto en la plaza de Vidomar, e fue bautizado en la yglesia maior de Xativa. Este procuró que papa Inocencio octavo erigiesse en Arzobispado la yglesia de Valencia, según lo havemos tratado en la primera parte. El mesmo don Rodrigo fue después promovido a Cardenal. E después a XI de Agosto de MCCCCLXXXII. Fue elegido en sumo pontifice Romano con mutación de nombre de Borja en Alexandro sexto”.

Seguidament Viciana, a la Tercera part de la Crònica de València, ve a narrar els fets ocorreguts després del descobriment del nou món, que són principalment: primer la conquesta de Nueva España duta a terme per Fernando Cortés, i després la conquesta del Perú feta per Francisco Pizarro i Diego de Almagro.

“De manera que deste principio de Colón se ha seguido lo que después se ha descubierto en vida del catholico emperador, de lo que brevemente trataremos, y que fue que succediendo el emperador en los reinos de las Españas, halló que Fernando Cortés entendía en el descubrimiento de Indias y que era varón de valor y diestro”.

En el següent relat de la conquesta de Mèxic per Fernando Cortés Viciana copia *La historia general de las Indias y cosas notables que han acaecido dende que se ganaron ata el año de 1551. Con la conquista de Mexico y de Nueva España*, de Francisco López de Gomara.

Segons Viciana: *“Nació Fernando Cortés en Medellín, año de MCCCCLXXXV, de Martín Cortés de Monroy y de doña Catherina Piçarro, padres de buen linage y honrados, aunque no tenían sobrada hazienda”.* López de Gomara diu que la mare de Cortés es deia Catalina Pizarro Altamirano, i que tots dos pares eren hidalgos.

11. VICIANA, M. Op. Cit. Vol. II, p. 14

EL DESCOBRIMENT I LA CONQUESTA D'AMÈRICA A LA CRÒNICA DE VALÈNCIA
DE RAFAEL MARTÍ DE VICIANA

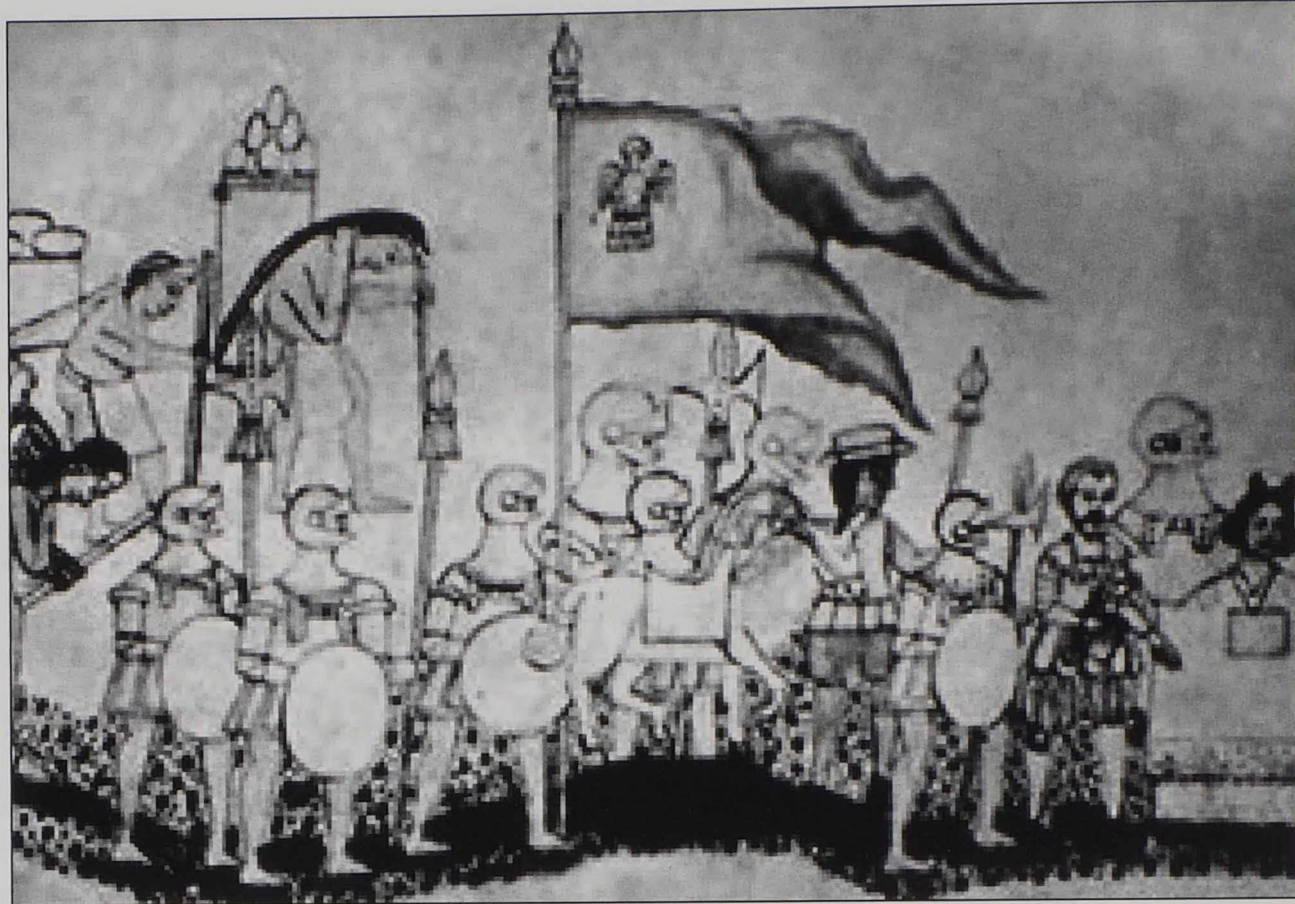

Continua la narració de les diferents etapes de la conquesta de Mèxic: comença per la partida de Cortés de Santiago de Cuba (Barucoa) amb 6 naus i 300 homes, que augmentarien fins a 11 naus i 550 homes, més 200 indis, alguns negres i algunes dones indies, per a carregar i servei dels cavalls. Passant per l'arribada a l'illa de Cozumel (Cuçamil), la fundació de la vil·la Villarica de Veracruz, l'anada a Mèxic a trobar-se amb Moctezuma (Moteçuma) on el van empresonar, la posterior rebelió dels mexicans, la mort de Moctezuma, l'abandonament de la ciutat de Mèxic pels espanyols, amb la perduda de 450 espanyols 4000 indis amics i 46 cavalls, i el posterior setge de la ciutat, que finalment van prendre el 13 d'agost de 1521.

També s'interessa Viciano per la situació de la ciutat de Mèxic després de la conquesta:

“Año de MDXXIII Fernando Cortés entendió en la reparación y población de la ciudad de México, en la qual se hallaron dos mil casas de españoles y cien mil de indios. Y porque es la mejor ciudad de la nueva España, y de mucha sanidad, sus campos muy fructíferos, la ciudad es bien provehida de mantenimientos, y en sí es muy hermosa y polida de hedificios, la gente va a poblar en ella”.

Viciano narra la vida de Fernando Cortés després de la conquesta de Mèxic: el judici de residència que li van fer a Valladolid, el 22 de octubre de 1522, del qual va ser nomenat “adelantado, y repartidor y governador de la Nueva España y de las tierras que ganaría, loando, aprovando y confirmando todo lo que Cortés en servicio de Dios y suyo”, i la tornada a Mèxic, continua amb la nova vinguda de Cortés a Espanya en 1528, a demanar noves gratificacions a l'emperador:

“Llegó en España año de MDXXVIII y encaminó para Toledo, donde su magestad le rescibió y honró mucho, mostrándole amor agradescido. Y juntamente con esto, le dio título y merced de marquez del Valle y capitan general de la Nueva España, de las provincias y costas de la mar del sur y descubridor y poblador de aquella misma costa e islas, con la dozena parte de lo que conquistare en juro de heredad, para sí y a sus descendientes, y XXII pueblos muy grandes con sus aldehas, términos, vezinos, jurisdicción civil y criminal, pechos, tributos y derechos”.

El matrimoni de Cortés: *“Cortés casó con doña Joana de Çúñiga, hija del conde de Aguilar, y luego con su mujer se volvió a Mèxic con los títulos y mercedes antedichos”.*

La tornada de Cortés a Espanya en 1540, la participació en la fracassada presa d'Alger en 1541 i com pretenia tornar a Mèxic, però el va sorprendre la mort:

“llegó a Castilleja de la Cuesta, cabe Sevilla, donde a dos de diziembre año de MDXXXVII, siendo de hedad de sessenta tres años, murió al cabo de tantos trabajos, peligros, y hazañas y servicios que hizo con tanta fidelidad a su natural señor, engrandesciéndole el estado real más que antes dél ningún cavallero del mundo nunca hizo”.

Una crítica contemporània als cronistes que no són testimonis dels fets que narren, i especialment a López de Gomara, la podem vore en *La historia verdadera de la conquista de la Nueva España*, de Bernal Díaz del Castillo:

“Estando escribiendo esta relación vi las corónicas de los coronistas Francisco López de Gomara y las del doctor Illescas y las del Jovio, que hablan en las conquistas de la Nueva España (...) en sus historias, y desde el principio y medio ni cabo no hablan lo que pasó en la Nueva España (...) Y lo bueno es que ensalzan a unos capitanes y abajan a otros, y los que no se hallaron en las conquistas dicen que fueron en ellas, y también dicen muchas cosas y de tal calidad, y por

EL DESCOBRIMENT I LA CONQUESTA D'AMÈRICA A LA CRÓNICA DE VALÈNCIA
DE RAFAEL MARTÍ DE VICIANA

ser tantas y en todo no aciertan, no lo declararé. (...) cómo tienen tanto atrevimiento y osadía de escribir tan vicioso y sin verdad, pues sabemos que la verdad es cosa bendita y sagrada"¹².

En ella, es critiquen les exageracions i les tergiversacions dels fets, que ens conten els dits autors en les seues cròniques.

Continua Viciana narrant la conquesta del Perú de la manera següent:

"Por fallecimiento de don Fernando Cortés, su magestad embió a Francisco Piçarro y Diego de Almagro a descubrir el río del Perú, que nombramos la Nueva Castilla, de la qual Piçarro fue gobernador".

Conta la presa d'Atahualpa de la següent manera: *"Y en ella tomó preso Atabalipa, tirano poderoso, hermano del rey de la tierra, el qual por su rescate pagó a Piçarro cincuenta dos mil marcos de plata y un millón y trescientos veinteiseis mil quinientos pesos de oro"*, després, l'empresonament i mort d'Atahualpa.

Conta que l'emperador Carles I va aprovar unes noves lleis i ordenances d'Índies *"para assentar orden de buen gobierno en la tierra, y que los indios no fuessen maltratados"*, eren 40 lleis que van ser aprovades pe l'emperador en Barcelona, a 20 de novembre de 1442. I que després, va nomenar virrei del Perú a Blasco Núñez Vela, que va arribar al Perú el 10 de gener de 1544. I continua dient:

"En esta tierra del Perú su magestad tiene mucho miramiento, porque con ser la tierra rica y muy apartada de Castilla, de los que van allá, muchos por el interesse, resvalan en hazer cosas no devidas y, por ende su magestad en el mes de febrero año MDXXXVI embió por presidente del consejo al licenciado Pedro de la Gasca, el qual por batalla venció y prendió a Gonçalo Piçarro, tirano alçado contra su rey natural, y por justicia le mandó degollar".

Viciana critica als conqueridors que van a Amèrica per enriquir-se, ràpidament i sense cap escrúpol. La seua cobdícia i afany per aconseguir or i argent a qualsevol preu:

"Porque antes de su ida hallamos que Piçarro y sus hermanos mataron a Diego de Almagro. Don Diego de Almagro, hijo, mató a Piçarro; el licenciado Vaca de Castro degolló a don Diego Blasco; Núñez Vela prendió a Vaca de Castro; la Gasca justificó a Gonçalo Piçarro y prendió al oidor Cepeda, de manera que unos a otros se roban y matan, y todo procede del interesse y ambición".

També explica a la seua crònica, quin era el camí per anar des de la península a les Índies:

"El viage para las Indias es de Sanlúcar de Barrameda hasta Canaria, docientas y cincuenta leguas, y a Sancto Domingo, mil leguas, y Alaida setecientas leguas, y desde allí toman diversos caminos. Y los que van por el estrecho de Magallanes navegan quatro mil leguas de mar. Y por donde quiera que vayan es camino muy largo y peligroso, el qual se haze navegable y sin temer la muerte a los codiciosos de la plata y del oro."

12. DÍAZ DEL CASTILLO, BERNAL: Historia verdadera de la conquista de la Nueva España; Madrid, Espasa-Calpe, 1984; pp. 52-54.

Per finalitzar aquest relat, Viciana recorda la improtancia i els grans beneficis han aportat les Índies a l'emperador Carles I:

“De estas Indias su Magestad tiene tanto aprovechamiento que con sus thesoros e la gente de España puede toda vez que quiere mas que todos los otros reyes chistianos”.

Fins ací, hem vist el que Viciana ha escrit sobre el tema del descobriment i la conquesta de les Índies, ara, ens proposem, analitzar quina és la visió que tenia dels fets, i quina era la seua posició respecte a la mateixa monarquia hispànica.

La principal característica dels cronistes d'Índies és que eren tots castellans, i generalment, només es coneix la seua opinió, al respecte del descobriment i la conquesta del nou món. En canvi, Viciana i altres escriptors de la Corona d'Aragó, tenen una visió diferent a la dels cronistes castellans.

Al respecte, hem de dir que el càrrec de “Cronista mayor de Indias” era un càrrec oficial, instituït per el “Concejo de Indias”, consell que va ser creat en 1524 per l'emperador Carles I, per tal d'atendre els assumptes relacionats amb el govern dels territoris americans, (amb anterioritat en 1520 el mateix emperador ja havia incorporat les terres de les Índies a la Corona de Castella).

El primer cronista major d'Índies va ser Gonzalo Fernández de Oviedo, elegit en 1532, i que va publicar la seua *Historia general y natural de las Indias* a la ciutat de Sevilla, en 1535. Alguns dels cronistes majors eren al mateix temps cronistes de Castella i d'Índies, com fra Antonio de Guevara, i també tenien el càrrec de cosmògrafo. El cronista major d'Índies més destacat va ser Antonio de Herrera, que va publicar l'obra *Historia general de los hechos de los castellanos en las islas y Tierra Firme del*

EL DESCOBRIMENT I LA CONQUESTA D'AMÈRICA A LA CRÒNICA DE VALÈNCIA
DE RAFAEL MARTÍ DE VICIANA

mar Océano, publicada, la Primera part en 1601 i la Segona en 1615, en ella ja s'assimila la història d'Espanya a la història de Castella.

Per tant, podem concloure, que tots els cronistes d'Índies tenen un fort prejudici castellanista, de manera que consideren que tots els fets relatius al descobriment i a la conquesta del nou món, són una empresa exclusivament castellana. Tant és així, que tant afirmen que els súbdits del rei d'Aragó res tenien a vore amb el descobriment, i destaquen el lema de "*Por Castilla y por León el Nuevo mundo halló Colón*", al que afegeix López de Gomara "*De donde sospecho que la reina favoreció más que el rey el descubrimiento*"¹³, de manera que els cronistes oficials acaben convertint la història d'Espanya en la història de Castella.

Altrament, els cronistes d'Índies manipulen els fets i es contradiuen ells mateixos. Així Bernal Díaz del Castillo es queixa a la seua crònica de: "*como tienen tanto atrevimiento y osadía de escribir tan vicioso y sin verdad, pues sabemos que la verdad es cosa bendita y sagrada*", criticant a Francisco López de Gomara i altres cronistes d'Índies. Hi ha cronistes que fins i tot s'inventen històries senceres, com la llegenda del pilot anònim que va descobrir les Índies abans que Colom i a qui va confessar-li el seu secret abans de morir, que està recollida a les histories de Fernández de Oviedo i López de Gomara, llegenda que serà rebutada per Fernando Colom, al capítol IX, de la seua *Historia del Almirante*¹⁴.

Tan gran és el prejudici antiaragonès per part dels cronistes castellans que menyspreen la importància del rei Ferran II d'Aragó i dels alts càrrecs de la seua corona, (els aragonesos Gabriel Sànxis Tresorer, Alfons Cavalleria, Vicecanceller, Joan de Coloma, Secretari, i el valencià Lluís de Santàngel, Escrivà de Ració) a l'hora de pactar amb Colom les condicions de l'empresa, (que seria nomenat Almirall, Virrei i Governador general de les terres per ell descobertes), i del seu finançament, ja que va anar a càrrec de Lluís de Santàngel. Oculten els cronistes castellans que les dos cartes escrites per Colom anunciant el descobriment, anaven destinades precisament a Gabriel Sànxis i a Lluís de Santàngel, Tresorer i Escrivà de Ració del rei Ferran d'Aragó.

Ben al contrari, és la postura defensada per Viciàna, ja que, com a noble valencià que era, tractarà de glorificar la figura del rei Ferran II d'Aragó, i no la d'Isabel I de Castella. Per a ell, el monarca aragonès va tindre la principal responsabilitat del descobriment d'Amèrica, juntament amb els seus servents més destacats, especialment el valencià Lluís de Santàngel, qui va ser el veritable finançador de l'expedició, i a qui dedicarà unes línies a la Segona part de la crònica de València, al parlar de la família nobiliària dels Santàngel, i també a la Tercera part, quan parla de la preparació de l'expedició de Cristòfor Colom. Per a Viciàna és el rei Ferran, en exclusiva, el qui acorda l'expedició amb Colom, el qui li concedeix les mercès d'Almirall d'Índies i de la dotzena part dels drets reials, de manera que la reina Isabel I de Castella està pràcticament absent en el seu relat.

Això ho podem vore, quan lloa al rei Ferran II d'Aragó i les seues victories: "*de las muchas victorias que havia havido de sus enemigos haremos aquí para los lectores breve relación. Ganó Castilla de Portugueses, Granada de Agarenos, Rosellón, Nápoles e Navarra de Franceses, Canaria e Indias segun el el capítulo de de Carlos quinto lo trataremos. En Barbería ganó Melilla, Caçaça, Maçalquivir, Oran, Bogía, Trípol, Peñon de velez e Peñon de Alger*"¹⁵.

La visió històrica de Viciàna està en consonància amb altres escriptors de la Corona d'Aragó, que li atorguen a la seua corona el mèrit del descobriment d'Amèrica. Un d'ells escriptors contemporanis de Viciàna, el tortosí, Cristòfor Despuig, a la seva obra: *Los Col-loquis de la Insigne Ciutat de Tortosa*,

13. LÓPEZ DE GOMARA, FRANCISCO: *Historia general de las Indias y vida de Hernán Cortés*; Biblioteca Ayacucho; Capítulo XVII, p. 34.

14. COLON, HERNANDO: *Historia del almirante*; Barcelona, Planeta, 2006; p. 68.

15. VICIANA, M. Op. Cit. Vol. III, p. 184.

Alexandre VI lliurant les Índies a Ferran el Catòlic

escrita cap al 1557, denunciava que: “casi tots los historiadors castellans entan en lo mateix de voler nomenar Castella per tota Espanya”, i concretament, quant tracta el tema del descobriment i la conquesta d’Amèrica afirmava: “Y la jornada de les Índies del mar Océano, que Chistòfol Colom començà y après acabaren Fernando Cortés y Francisco Pissa[rr]jo ab pròspera fortuna del mateix rey don Fernando de Aragó, per manament y ordre del qual se comensà, se ha de atribuir no gens a castellans”.

Viciàna inclou a la seua crònica algunes les clàusules del testament del rei Ferran II, entre d’altres aquelles on deixa per governador dels regnes de Castella, Granada i Índies al cardenal Cisneros i per governador dels regnes d’Aragó, Catalunya, València i Sicília a l’arquebisbe de Saragossa, Alfons d’Aragó, per a que administren els seus regnes fins la vinguda del seu net Carles.

“El Rey nuestro señor murió Martes a XII de Enero a las dos horas después de media noche. Mandase llevar a Granada con los huesos dela famosa reyna doña Ysabel. (...) Dexa por governador general de los reynos de Castilla, Granada e Indias al cardenal de España. Dexa por governador general de Aragón, Valencia, Cataluña y Secilia al Arçobispo de Çaragoça. Dexa por governador de Nápoles a don Ramón de Cardona. Dexa al señor infante sobre Brindis y Tranto e otras ciudades de la Pulla cincuenta mil ducados (...) Dize que Navarra tiene con justo título e que el papa Julio condemno por cismatico al rey don Juan y dió a su alteza la nueva investidura”¹⁶.

16. VICIANA, M. Op. Cit. Vol. III, ps. 186-187.

EL DESCOBRIMENT I LA CONQUESTA D'AMÈRICA A LA CRÓNICA DE VALÈNCIA
DE RAFAEL MARTÍ DE VICIANA

Segons Viciana, tots els súbdits dels regnes de la monarquia hispànica, sense distinció, són partícips de les victòries i la glòria dels seus reis, i així ho assenyala al parlar dels fets de l'emperador Carles I:

“Su Magestad (...) con todo ha triunphado del Turco en Ungria, de Barbaroxa en Tunez, de la liga de Esmarchaldia en Allemaña, con su presencia real e sus capitanes, e en Brescia, Francia, Ytalia, Parco de Pavía, e en Indias, conquistando el medio mundo: todas estas victorias proceden de la mano del señor que conoce el interior de los hombres: e en lo temporal los humanos se las atribuimos secundariamente por su valentía, animo y saber. Y terceramente por los buenos y fieles Españoles, que son havidos en el mundo por los mas esforçados, ligeros, sueltos, y diestros en las armas: que si para naves, exceden los Vizcainos: si para galeras, ninguno yguala con Cathalanes e Mallorquines si para cavallos de armas e ligeros e infanteria Castellanos, Aragoneses y Valencianos: en fin todos los Españoles juntos para todo”¹⁷.

La visió política que té Viciana de *las Españas* del rei Felip II, és la d'una monarquia que governa una serie de regnes: Castella, Corona d'Aragó, Navarra i Flandes, on cadascú dels regnes té les seues pròpies lleis i autoritats, i on el rei ha jurat guardar els furs. Viciana destaca molt la fidelitat que guarda al seu rei i senyor.

Per tant, la participació dels súbdits dels regnes de la Corona d'Aragó en el descobriment i la conquesta d'Amèrica era un fet natural, que a Viciana no li causa cap estranyesa. Tampoc li estranya que tots els llinatges dels diferents regnes d'Espanya puguin anar a les Índies i crear allà el seu propi solar nobiliari:

“De la hidalguia, nobleza y cavalleria.

Hidalguia viene a los hombres por linage (...) Assi que en España primero huvo hidalgos que Cavalleros. En Castilla llaman hijos dalgo. En Aragón infançones. Y en Valencia donzeles: pero todos son de un mismo quilate: porque en todos dezimos que son de solar conocido y que tienen devisa y que proceden de los que con los Reyes conquistaron y recobraron España de poder de los Agarenos: a los quales los Reyes heredaron de castillos, tierras y heredamientos, en los que fundaron su solar conocido y la devisa, y los que de alli descindieron se llamaron y llaman de solar conocido: lo que no pueden dezir los que nuevamente alçan su linage. Verdad es que si oy uno por su valor o riqueza comiença, los que del succedieren se llamaran de aquel solar donde el primero començó: (...) Y assi en Indias lo toman los que allá van en esta era, y si alguno en nuevas tierras por ser advenedizo fundasse solar conocido, y descendiesse de antigua y limpia sangre de otras tierras, no deveria olvidar su descendencia: por que si en Castilla hallamos Cerda, en Vizcaya Mendoça, en Portugal Pimentel en montañas Salazar, en Asturias Miranda, en Galicia Andrada, en Aragón Yxar, en Cathaluña Montcada: y en esta ciudad y reyno de Valencia hallamos de estos y otros apellidos varones que en la conquista por ser heredados por el Rey hizieron solar conocido, no pierden por esso el otro primero y mas antiguo solar conocido de donde proceden”¹⁸.

17. VICIANA, M. Op. Cit. Vol. III, p. 260.

18. VICIANA, M. Op. Cit. Vol. II, p. 38.

XAVIER MESADO I GIMENO

Com tampoc li estranya, que un frare del convent de Sant Jeroni de la Murta d'Alzira, fora en aquella època bisbe d'Hondures:

*“En este convento siempre ha havido personas de mucha sanctidad e grandes siervos del señor: e por ende es havido por uno de los buenos e recogidos conventos de la orden de Sant Hieronymo: e assi ha havido muchos frayles hijos desta casa de gran estima: entre otros han sido en nuestros dias (...) don Hieronimo de Corella obispo de las Onduras en Indias”*¹⁹.

La principal causa de l'oblit sobre la participació de la Corona d'Aragó en el descobriment i conquesta de les Índies, han estat els cronistes i la censura. La tasca dels cronistes oficials ha estat escriure una història d'Espanya de manera que fora només la història del regne de Castella. De la mateixa manera funcionava la censura, sobre tots els llibres que parlaren d'Amèrica, que eren censurats pel consell d'Índies.

19. VICIANA, M. Op. Cit. Vol. III, p. 358.